

CAPUT II.

De Restitutione.

DUBIUM I.

Quid sit Restitutio, et qui teneantur ad eam.

547. *Quid est restitutio; et an debeatur tantum ex laesione justitiae commutativae.* — 548. *Quae sint radices restitutionis.* — 549. *Quaenam est culpa theologica, et quae juridica.* — 550. *Ex qua culpa oriatur obligatio restituendi.* — 551. *Quid, si quis leviter alterum laedat, animo graviter nocendi.* — 552. *An culpa venialis inducat obligationem restituendi.* — 553. *An ex levi furto possit aliquando oriri gravis obligatio restituendi.* — 554. *An ad restitutionem in contractibus requiratur culpa theologica.* — 555. *An idem in officiis.* — 556. *Quid de injuria materiali et formali. Et vide ibi resolutiones.*

Restitutio,
quid.

547. - « Resp. I^o. Restitutio est actus « justitiae, ad salutem necessarius necessitate praeepti, quo reparatur damnum « proximo illatum per injuriam; ita ut « radix restitutionis non sit quaevis laesio « proximi, v. gr. contra caritatem, etc., « in quibus non habet jus quod violetur; « sed ea tantum quae est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc « est, laeditur aliquod jus proximi, quod « is habet in re vel ad rem, in qua damnum patitur. — Quod variis modis « fieri potest, v. gr. furando, defraudando, « destruendo, rem alterius negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando et similibus ».

Tractatus
momentum.

Aggrediamur nunc ad hos duos discutendos *Tractatus de Restitutione et de Contractibus*; qui, cum permultis implicatissimis quaestionibus et dubiis, solutu difficillimis, conferti sint, maxima digni sunt animadversione, et ad praxim ita scitu necessarii, ut, si in his confessarii non bene sint versati, eos in multa offendicula incurrere oporteat.

Quantum
studium adhibuerit
S. Doctor.

Facile continget, in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfactorum. — Ab illis enim qui rigidae vel benignae sententiae plus forte, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes tamquam probabiles approbavi.

Testor Deum, cujus honorem et animarum salutem mihi proposui, quod, quidquid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeritati aut benignitati nimis adhaerens, ad haec scribenda me induxi. — In qualibet quaestione, praevio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, praecipue in iis quae ad proximum magis faciunt. Et propterea, non solum diligenti trutinam pendere elaboravi rationes, quas doctores classici tradunt; sed etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi; adeo ut aliquando, in recto iudicio de aliqua quaestione faciendo, multos dies consumpserim. Siquidem, non tamquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum caeco ductu sectatus sum; sed operam dedi ut veritatem assequerem, aut sententias quae magis veritati accedunt amplexarer. — Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati praeponere; et ubi ratio me convicit, non renui auctoribus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsitan adhaerere potuissem: utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt.

Hinc, benevole lector, ne putes me auctoribus benignae sententiae omnino addictum, si eos saepius me citare observas. — Nam ad hoc Opus conficiendum non praetermisi etiam rigidae sententiae auctores legere, et praecipue Merbesium, Contenson, Habert, Natalem Alexandrum, Juenin, Cabassutum, Continuatorem Tour-

Obligatio
gravis non
imponenda,
nisi sit evidens
ratio.

nely, Genettum, Petrocorenses, Patrem Concina, etc.: paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent. Sed quomodo me convincere poterant, dum videbam quod ipsi ut plurimum magis conviciis et subsannationibus, quam vi rationum, sententias suas suadere conantur? Quomodo in omnibus adhaerere potuissem iis qui opiniones suas saepius veriores et Evangelio conformiores praedicant, non nisi quia rigidiores sunt; et frequenter insultant in oppositas, tamquam falsas ac Evangelio adversas, non nisi quia libertati favent?

Caeterum in dubiis discutiendis aequalis mihi scrupulus fuit, tam sententias libertati faventes et a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas quae valido quodam fundamento innixae mihi videbantur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter DD. docent, et ipse doctus Rev. P. Concina (quamvis rigidarum sententiarum celebris fautor), in suo eruditissimo opere Theologiae dogmatico-moralis me instruit, quod hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat ^{a)}. — Aequae enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tamquam culpa reum iudicare; ut sedulo monuit S. Antoninus ¹, ubi disserens quando aliquid damnandum sit de mortali vel non, sic scripsit: *Nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturae sacrae, aut canonis seu determinationis Ecclesiae, vel evidens ratio, non nisi periculosissime determinatur. Nam si determinetur quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrafaciens; quia omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam... Si autem determinetur quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non excusabit eum a mortali... quando scilicet erraret ex crassa ignorantia: secus, si*

¹ Part. 2, tit. 1, cap. 11, § 28. — S. Bonavent., Compend. theol. verit., lib. 2, cap. 52. — ² De vita spirit., lect. 4, coroll. 11. — ³ De Just. et Jure, disp. 17, n. 86. — ⁴ Clymp. theol. thom. dissert. de opin. probab., art. 3, n. 55 et 57. —

ex probabili, puta, quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale: videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quae excusat a toto. Et hoc, quantum ad ea quae non sunt expresse contra jus divinum vel naturale, ut contra articulos fidei, decem praecepta, et hujusmodi, in quibus ignorans ignorabitur. — Item S. Bonaventura dixit: *Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta. Nam prima generat praesumptionem; secunda, desperationem...; prima saepe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum.*

Quapropter semper timor mihi fuit, ne Deus aequae rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles ut laxas reprobassem. Humanae conditionis praesenti fragilitate spectata, non est semper verum, tutius esse animas per viam arctiorem dirigere; cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem, quam nimium rigorem saepe proscrispisse. — Unde Gersonius ², animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit: *Fit... ut per tales assertiones publicas nimis auras, generales et strictas, praesertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines a luto peccatorum; sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur.*

Et hoc magis urgere debet in materia restitutionis; ubi in dubio, possessor bonae fidei, cum jus certum habeat ad rem possessam, non debet exspoliari, nisi moraliter constet rem esse alterius; juxta regulam communiter receptam, etiam ab auctoribus rigidae sententiae, ut testatur Lugo ³, et sic revera tenent Gonet ⁴, Habert ⁵, Natalis Alexander ⁶, Wigandt ⁷, Pater Henno, etc. (Vide dicta *Lib. I, n. 35*). — Communiter enim dicunt, saltem in materia justitiae valere regulam illam, quod in dubio melior est conditio possidentis.

Praecipue
in materia
justitiae.

² Tr. de Just. et Jure, cap. 12, qu. 11, resp. 2. — ³ Lib. 4, cap. 9, art. 4, reg. 39. — ⁴ Tr. 2, exam. 1, qu. 7, n. 13. — ⁵ Henno, de Restitut., disp. 1, qu. 7, art. 1, concl. 2; et de Consc., disp. 2, qu. 4, concl. 3.

547. - ^{a)} Concina, in suo *Apparatu*, lib. 1, diss. 2, cap. 5, n. 7; lib. 3, diss. 8, cap. 3, § 3,

nedum opinionem istam teneat, potius oppositam amplectitur et defendit.

S. Doctor paratus ad se retractandum.

De reliquo, tandem me protestor, quod, si in aliquo erravi, opto ut error mihi ostendatur. Nam paratus sum illico me retractare, nec erubescam; prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus, quae olim probabiles, sed postmodum vel nimis benignae aut nimis rigidae mihi visae sunt.

Restitutio definitur.

Restitutio igitur est *actus iustitiae*; sed addendum est: *commutativae*. Non enim debetur restitutio ex laesione iustitiae *legalis*, quae respicit jura legum et poenas; neque ex laesione iustitiae *distributivae*, quae respicit merita personarum. — Quare episcopus, conferens beneficium simplex indigno, nihil tenetur restituere digno; uti probabiliter dicitur *n. 585*, et *Lib. IV, n. 107, i. f.* Quid vero, si beneficium sit curatum? Vide eodem loco, *n. 109*.

Ex sola iustitia commutativa oritur obligatio restitutionis.

Tantum igitur ex laesione iustitiae *commutativae*, quae respicit jus rei, oritur obligatio restitutionis. — Ex laesione autem obligatio restitutionis, nulla oritur obligatio restituendi: ut Croix ^{b)} cum Soto, Lugo ^{c)}, Bañez, Tamburino, etc.; contra Lessium ^{d)} et Covarruvias ^{d)}. Quare dicunt praefati DD., quod si actio ex alia virtute quam ex iustitia sit debita, non est restituendum quod accipitur pro ea servanda.

Radices restitutionis duae.

548. — Notandum est 1°. Quod *radices restitutionis* duae communiter assignantur: Prima, *ex injusta acceptione*, cui adjungitur radix *ex injusta damnificatione*. — Secunda, *ex re accepta*, sive *ex injusta retentione*, cui annectitur obligatio restituendi *ex contractu*.

Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 3, v. *Persistendum*. — Bañez, in 2° 2°, qu. 62, art. 5, dub. 4, concl. 1. — Tambur., Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, num. 9 et seqq. — ¹ Tr. 13, cap. 1, num. 14. — Less., lib. 2, cap. 7, num. 26. — Bonac., de Restitut., disp. 1, qu. 1, punct. 3, num. 11. — Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 10, n. 19. — ² Loc. cit., n. 27. — ³ Disp. 8, n. 56 et seqq. — ⁴ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7,

549. — Notandum 2°. Quod alia est culpa *theologica*, quae respicit conscientiam; et est eadem, quam peccatum mortale aut veniale. — Alia *juridica*, quae dividitur in *latam*, scilicet quando omittitur diligentia quam communiter omnes adhibere solent; *levem*, si omittitur diligentia quam omnes diligentes adhibent; et *levissimam*, si omittitur diligentia quam diligentissimi ponunt. Hinc resolvitur quod qui damnum minime praevidet nec intendit, certo ad nihil tenetur, etsi operam daret rei illicitae; uti fur, qui penitus fortuito domum alienam incenderet. — Ita Salmant. ¹ cum Lessio, Bonacina, Rebello et aliis.

Culpa theologica, quid.

Culpa juridica, quodplex.

550. — His positis, Quaeritur 1°. *Ex quali culpa oritur obligatio gravis restitutionis in delictis?*

In delictis obligatio gravis ex sola culpa lata.

Respondetur, oriri tantum ex culpa lata, conjuncta cum culpa gravi theologica. Ita Lessius ², Lugo ³, Sotus ⁴, Petrus Navarra ⁵, Sanchez ⁶, Viva ⁷; Salmant. ⁸ cum Laymann, Azor, etc.; Croix ⁹. Item Cabassutius ¹⁰, Roncaglia ¹¹ et alii communiter. Ratio, quia (ut docent Lugo ¹² et alii) restitutio communiter accipitur ut poena. Et ideo dicimus quod, ut debita aequalitas servetur, ad obligationem gravem restituendi rem gravis valoris, requiritur culpa theologica gravis; *theologica*, quia, cum conscientia oneretur de obligatione, oportet ut in conscientia adfuerit delictum; *gravis*, quia, ut conscientia teneatur ad gravem obligationem, oportet ut gravis fuerit culpa.

conjuncta cum theologica gravi.

551. — Quaeritur hic 2°. *Si quis committat culpam juridicam levem sive levissimam contra iustitiam, sed cum animo*

art. 2, v. *Dubium autem est*. — ¹ De Restitut., lib. 2, cap. 1, n. 47 et 48. — ² Decal., lib. 2, cap. 23, n. 160. — ³ De Restitut., qu. 1, art. 4, n. 2. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 16. — ⁵ Laym., lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 6, n. 2. — ⁶ Asor, part. 3, lib. 4, cap. 8, v. *Quaestio* et v. *Dicendum*. — ⁷ Lib. 3, part. 2, num. 184 et seqq. — ⁸ Lib. 6, cap. 17, n. 2. — ⁹ Tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 1, qu. 4. — ¹⁰ Disp. 8, n. 59.

^{b)} Croix, *lib. 3, part. 2, n. 295*, habet tantum id quod inferius a S. Alphonso dicitur; negat scilicet obligationem adesse restituendi pretium acceptum pro actione, quae ex alia virtute quam ex iustitia debetur.

^{c)} Lugo, *loc. cit., disp. 18, n. 67*, loquitur tum de actione ex alia virtute debita, tum de omissione ejusdem actus, et negat obliga-

tionem esse restituendi, vi scilicet iustitiae; quandoque tamen ex alia virtute obligationem ejusmodi adesse asserit.

^{d)} Lessius, *lib. 2, cap. 14, n. 69 et 72*; Covarruvias, *in cap. Peccatum, part. 2, § 3*, asserunt restituendum esse pretium ab aliquo acceptum eo fine, ut iste actum virtutis jam debitum ponat.

nocendi graviter; an teneatur ad damnum ex illa secutum?

Opiniones de culpa juridica levi cum intentione nocendi graviter.

Affirmant Lugo ¹, et Salmant. ² cum Molina ^{a)}, etc. Ratio, quia tunc ille pravus affectus efficit, ut effectus damni secuti sit voluntarius. — Negant vero Sanchez ³ cum Angles ^{b)}; item Navarra et Turrianus, apud Salmant. ⁴. Ratio, quia ad obligationem restitutionis non sufficit solus pravus affectus; sed requiritur etiam actus externus complete injustus.

S. Doctor distinguit:

Si omisit diligentiam debitam, obligatur ad restitutionem.

Sed in hoc dubio, mihi videtur omnino vera sententia Lessii ^{c)}, qui alia via casum resolvit, et sic distinguit: Si ille, prudenter dubitans an ex sua actione damnum proximo obveniat, committit culpam levem sive levissimam, omittendo eam diligentiam quam tenebatur adhibere; tunc peccat quidem graviter contra iustitiam, et tenetur ad restitutionem. — Secus, si omnem debitam diligentiam adhibeat; quia tunc nullam culpam committit contra iustitiam, et ideo ad nullam tenetur restitutionem: licet aliunde obpravum animum peccet contra caritatem.

Secus, si debitam diligentiam adhibuerit.

552. — Quaeritur 3°. *Utrum peccatum veniale contra iustitiam inducat obligationem restituendi?* — Resp. Si est veniale, ratione parvitatis materiae, certe obligat ad restitutionem sub levi.

Levis materia obligat ad restitutionem sub levi.

Si vero est *veniale, ratione inadvertentiae sive indeliberationis*, hoc quaeritur: an obliget ad restitutionem?

Item, juxta alios levis advertentia.

Prima sententia affirmat; sed ejus auctores sunt divisi apud Lugo ⁵. — Nam

¹ Disp. 8, n. 75. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 22. — ³ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 6. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 70. — *Turrian.*, in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 11, dub. 3. — ⁴ Loc. cit., n. 21. — ⁵ Disp. 8, n. 55. — *Vasq.*, Opusc. de Restitut., cap. 2, § 2, dub. 2, n. 20. — *Turrian.*, in 2° 2°, de Just. et Jure, disp. 11, dub. 2, n. 12. — ⁶ Lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 6, n. 4. — ⁷ Tr. 2, disp. 698, n. 7. — ⁸ Lib. 3, part. 2, n. 191 et 192. — *Bonac.*, de Restit., disp. 1, qu. 1,

alii, ut Vasquez et Turrianus, dicunt tunc esse obligationem restituendi totum damnum, quin tamen explicent, an sub gravi culpa vel levi. — Alii autem, ut Laymann ⁶, Molina ⁷, Croix ⁸ cum Soto ^{a)}, Bonacina, Reginaldo et aliis, dicunt esse obligationem restituendi pro ratione culpae. — Hinc Bonacina ⁹ ait posse culpam ita levem esse, ut non obliget nisi ad centesimam partem damni; si vero sit gravior, potest obligare usque ad decimam partem. Casu autem quo dubitatur an culpa fuerit venialis aut mortalis, obligandus est damnificator usque ad medietatem damni. Ita Bonacina.

Probabilis et communior, nulla obligatio ex levi advertentia.

Secunda tamen sententia probabilior et communior, quam tenent Petrus Navarra ¹⁰, Lessius ¹¹, Sanchez ¹², Lugo ¹³ (qui omnino existimat veriore, cum Henriquez, Sa, Rodriguez ^{b)}, Salas ^{b)} et aliis pluribus), Roncaglia ¹⁴, Viva ¹⁵, cum Azor et Filliuccio apud Cabassut. ¹⁶, docet in eo casu nullam esse obligationem restituendi. — Ratio, quia culpa venialis ex indeliberatione non est simpliciter delictum et injuria, et ideo non potest parere obligationem restitutionis. Sicut ex contractu, ubi non adfuit consensus plene deliberatus, non oritur obligatio; et sicut etiam non obligat votum emissum sine plena deliberatione. Actus igitur non perfecte deliberatus nequit esse causa perfectae obligationis (Vide dicenda *Lib. V, n. 3*). Dixi: *nullam obligationem*, nec sub gravi, nec sub levi. — *Non sub gravi*; quia obligatio gravis non habet proportionem cum

punct. 3, num. 9. — *Regin.*, lib. 10, num. 73. — ⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Lib. 2, cap. 1, n. 48. — ¹¹ Lib. 2, cap. 7, n. 27 et seqq. — ¹² Decal., lib. 2, cap. 23, n. 160. — ¹³ Loc. cit., num. 56. — *Henriq.*, lib. 14, de Irregul., cap. 15, n. 7, i. f. — *Sa*, v. *Restitutio*, num. 57 (edit. genuin., num. 60). — ¹⁴ Tr. 13, qu. 2, de Restitut., cap. 1, qu. 4, resp. 1. — ¹⁵ De Restitut., qu. 1, art. 4, n. 3. — *Asor*, part. 3, lib. 4, cap. 8, v. *Dicendum*. — *Fill.*, tr. 32, n. 31. — ¹⁶ Lib. 6, cap. 17, n. 2.

551. — ^{a)} Molina, *tr. 2, disp. 697, n. 18*, dicit de eo qui servum alienum solvit « ex odio domini aut ex alia sinistra intentione; tunc si servus fugiat, ac se furto a domino subtrahat, is qui eum solvit tenetur domino de furto ».

^{b)} Angles, *Qu. de clericis restitutioni obnoxii, diff. 7, concl. 2*, a Sanchez revera citatus, haec dumtaxat scribit: « Impediens dignum aut dignorem ut detur digno, ex odio vel invidia in illum, cui non erat beneficium conferendum, ad restitutionem non tenetur, dummodo collatorem non decipiat, sed preci-

bus ab illo impetret ut alteri conferat; licet enim peccet contra caritatem proximi, contra iustitiam tamen minime peccat ».

^{c)} Lessius, *lib. 2, cap. 7, n. 25*, quamvis hanc distinctionem non formaliter proponat, attamen perspicue eandem adumbrat.

552. — ^{a)} Sotus, *de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, concl. 4*, requirit peccatum mortale.

^{b)} Salas et Rodriguez his verbis a Lugo citantur: « Quam etiam sententiam docuit Pater Salas in manuscriptis, et Pater Alphonsus Rodriguez ».

illa culpa levi. *Non sub levi*; quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi, ut ex suis principiis optime arguit doctissimus Lugo¹; qui, post D. Thomam, non temere inter alios theologos facile princeps dici potest: cum in dubiis discutiendis hic auctor saepe, nullo praeeunte, falcem ita ad radicem ponat, ut rationes quas ipse in medium adducit difficulter solvi valeant.

553. - Quaeritur 4^a. *Utrum ex peccato levi, ob parvitatem materiae contra justitiam, possit aliquando per accidens oriri gravis obligatio restituendi?*

Ex levi materia quandoque obligatio gravis restitutionis.

Affirma. Et casus est, quando in ultimo furtulo, complente materiam gravem, non advertit fur ad furtula praeterita; tunc enim tenetur sub gravi ad restitutionem saltem illius ultimi furtuli. Ita Lugo², Viva³ cum Cardenas⁴, Tamburinio et Lacroix⁵; contra Diana, Oviedo, Petschacher, etc., apud ipsum⁶. — Et ratio est, quia obligatio gravior tunc non oritur ex illa ultima acceptance injusta: quae cum sit tantum culpa levis, non posset gravem obligationem parere; sed oritur ex injusta retentione gravis materiae, culpabiliter jam acceptae. Vel, ut ait Croix⁷, oritur ex gravitate materiae debita, propter illas leves ablationes formaliter injustas. — Sufficient autem ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens; ut probabilius

¹ Disp. 8, n. 58 et 60. — ² Loc. cit., num. 62. — ³ De Restitut., qu. 1, art. 4, num. 6. — *Tambur.*, Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 2, § 5, n. 6. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 245. — *Diana*, part. 1, tr. 6, resol. 34. — *Oviedo*, tr. 6, de Vitiis et Peccat., controv. 3, punct. 7, n. 102. — *Petschacher*, de Restitut., I Radix in gen., qu. 3, art. 2, v. *Respondet*. — ⁵ Loc. cit., n. 245. — *Sanct.*, Decal., lib. 7, cap. 21, n. 9. — *Vasq.*, Opusc. de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 5, num. 78. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 15, n. 39. — *Bonac.*, disp. 1, de Restitut., qu. 8, punct. 2, num. 2. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 249. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 10, v. *Sed pone*. — *Ludov. Lopez*, Instruct. consc., part. 1, cap. 93, ad 2 quae.

553. - ^a Cardenas a Viva hic non citatur; et asserit, *dissert. 23, n. 88*, furem teneri ad restituendum non id solum in quo factus est ditor; sed etiam omnes illas parvas quantitates quae consumptae sint.

^b Auctores isti a Croix dicuntur contradicere, eo sensu scilicet quod negant leves illas materias coalescere, nisi in se vel in aequivalenti apud furem exstent; secus vero, si fur illas consumpsit.

tenent Sanchez, Lessius^c, Vasquez, Rebellus, Bonacina, etc. cum Croix⁶; contra Medina, Lopez, Esparsa, etc.

554. - Quaeritur 5^a. *An etiam in contractibus^a requiratur culpa theologica, pro obligatione restitutionis?* — Certum est, ut ait Lugo⁷, tam leges quam contrahentes, bene posse se ipsos obligare ad restitutionem sine ulla culpa theologica.

Sed Dubium est: *an de facto obligentur?*

Affirmant Laymann⁸, cum Navarro, Molina, Vasquez, Turriano et aliis apud Lugo⁹. Et dicunt, in contractibus obstringere ad restitutionem solam culpam juridicam: et quidem levissimam, si contractus est in commodum committentis culpam; latam, si in commodum alterius contrahentis; levem, si in commodum utriusque. — Ratio istorum, quia id postulat aequalitas contractus, ut ubi majus est commodum major apponatur diligentia.

Sed valde probabiliter negant Sotus¹⁰, Lessius¹¹, Filiucius¹², Toletus¹³, Sa¹⁴, Lugo¹⁵, Croix¹⁶, Salmant.¹⁷ cum Tapia, Ledesma, Henriquez, etc.; Roncaglia¹⁸. — Ratio, quia ex una parte non est aequum aliquem obligare ad poenam gravem sine sua gravi culpa; ex alia non praesumitur, saltem non constat, quod aliquis voluerit se obligare in conscientia ad satisfaciendum pro damno facto cum sola culpa juridica. — Leges autem quae adducuntur

Esparsa, Curs. theol., lib. 8, qu. 36, art. 4. — ⁷ Disp. 8, n. 100 et 101. — ⁸ Lib. 3, tr. 3, part. 1, cap. 6, n. 3. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 184. — *Molina*, tr. 2, disp. 295, n. 1 et 2. — *Vasq.*, Opusc. cit., cap. 2, § 2, dub. 6, n. 44 et seqq. — *Turrian.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 11, dub. 5. — ⁹ Loc. cit., n. 99. — ¹⁰ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, post med. — ¹¹ Lib. 2, cap. 7, n. 43. — ¹² Tr. 34, cap. 1, n. 23. — ¹³ Lib. 5, cap. 18, n. 1. — ¹⁴ V. *Culpa*, n. 2. — ¹⁵ Loc. cit., n. 106 et seqq. — ¹⁶ Loc. cit., n. 177. — ¹⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 32. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 29, art. 6, n. 9. — *Martinus de Ledesma*, 2^a 4^{ae}, qu. 18, art. 6, v. *Sed dubitas*. — *Henriq.*, lib. 14, de Irreg., cap. 15. — ¹⁸ Tr. 13, qu. 2, de Rest., cap. 1, qu. 5.

^c Lessius, *lib. 2, cap. 12, n. 45*, simpliciter obligat ejusmodi furem ad restitutionem. Et rationem hujus asserti sequentibus verbis exponit: « Quia velle retinere illam quantitatem, sic partam per furta venialia, est peccatum mortale ».

554. - ^a Hic agitur non de universis, sed de aliquibus tantum contractibus, ut commutato, deposito, conductione, pignore; non vero de precario.

In contractibus potest dari obligatio restitutionis sine culpa theologica.

Juxta alios, de facto adest.

In officis requiritur culpa lata cum theologica gravi.

Quandoque satis est culpa juridica levis.

Valde probabiliter negatur.

Inferens injuriam damnosam tenetur ad restitutionem.

in contrarium, obligantes cum sola culpa juridica, vel praesumunt culpam theologiam, ut ait Viva¹; vel obligant solum pro foro externo; vel non sunt receptae in alio sensu, ut dicunt Lugo, Salmant.², etc. Illae vero leges quae in aliquibus casibus omnino praecipiunt restitutionem, istae quidem obligant, etiamsi absit peccatum; sed non ante sententiam judicis, ut communiter dicunt Salmant.³, Viva et alii: quicquid alii dicant. — Vide dicta *Lib. I, n. 100, in fine, v. Quaero*.

555. - Pariter in officis, est probabile ex eadem ratione, quod nemo tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa lata, conjuncta cum gravi theologica. Ita Salmant.⁴ cum Vasquez^a, Soto^b, Lessio, Lugo, etc. — Tenetur tamen etiam ex culpa levi juridica, qui recipit stipendium, ut dicit Laymann; vel qui promittit diligentiam majorem communi debita; vel si officium de se exigit magnam diligentiam: ut Salmant.⁵ cum aliis. Sed semper intelligitur, quod culpa juridica sit conjuncta cum gravi peccato, ut graviter obliget.

556. - « Resp. II^a. Ex data responsione patet, teneri ad restitutionem eos qui intulerunt injuriam damnosam. — Haec autem est duplex: scilicet *materialis*, ut « v. gr. cum quis rem alienam destruit,

« accipit bona fide, vel retinet: id est, probabiliter judicans id sibi licere, vel esse suam; et *formalis*, qua quis rem alienam destruit, accipit vel retinet mala fide: id est, cum sciat vel scire possit ac debeat, id sibi non licere, et rem non esse suam. — Vide Laymann⁶, Lessium⁷, Bonacina⁸.

« Unde resolves:

« 1°. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem; cum haec sit reparatio damni. Potest tamen a iudice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

« 2°. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materialem tantum, tenetur restituere; sed non nisi id quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditor.

« 3°. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat sive non, tenetur restituere; et quidem tantum quantum est damnum secutum. — An vero sufficiat culpa venialis, controvertunt auctores; et sententia utraque probabilis videtur ac in praxi tuta: saltem quando non commode potest restituere. Vide auctores citatos, et Laymann⁹, Lessium¹⁰, card. Lugo¹¹ ».

Ubi nullum damnum, ibi nulla obligatio restitutionis.

Damnificans materialiter, quandoque tenetur.

Damnificans formaliter semper tenetur.

¹ De Restitut., qu. 1, art. 4, n. 4. — *Lugo*, disp. 8, n. 106. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 34. — ³ Loc. cit. — *Viva*, loc. cit., n. 4, i. f. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 27. — *Less.*, lib. 2, cap. 7, num. 31. — *Lugo*, disp. 8, num. 90 et seqq. — *Laym.*,

lib. 3, tr. 4, cap. 7, n. 5. — ⁵ Loc. cit., n. 28. — ⁶ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 1, n. 1. — ⁷ Cap. 7, dub. 6. — ⁸ Disp. 1, de Restit. in gen., qu. 1, punct. 3. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 1, a n. 2. — ¹⁰ Cap. 7, n. 27. — ¹¹ Disp. 8, n. 56.

555. - ^a Vasquez, *de Restitut.*, cap. 2, § 2, *dub. 5, n. 35*, requirit quidem culpam latam in officio, ad obligationem restitutionis. Cum tamen lectorem remittat ad ea quae *dub. 2* jam dixerat: scilicet, si quis cum culpa lata, venialiter tantum peccaret, teneretur nihilo-

minus ad restitutionem; idem videtur in praesenti materia tenere.

^b Sotus a Salmant. utique citatur ut asserit S. Alphonsus; sed *loc. cit.*, id est, *lib. 4, qu. 7, art. 2, ante resp. ad 1 arg.*, loquitur dumtaxat de commodatario et depositario.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius teneantur ad restitutionem.

557. *Quotuplices dicantur cooperantes.* — 558. *Quid de mandante.* — 559. *Quid de consulente.* *Quaer. 1. An praebens pravum consilium, et postea revocans, teneatur ad restitutionem.* — 560. *Qu. 2. Exsecuto consilio, quisnam primo teneatur.* — 561. *Qu. 3. Quid, si damnum etiam sine consilio evenisset.* — 562. *Qu. 4. Quid in dubio, an consilium fuerit causa damni.* — 563. *Qu. 5. Quid, si alter sit determinatus ad damnum, et tu tantum suadeas modum.* — 564. *Qu. 6. An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia culpabili.* — 565. *Qu. 7. An parato inferre majus damnum possit suaderi minus.* — 566. *Quando teneatur ad restituendum dans iniquum suffragium.* — 567. *Quando teneatur palpo.* — 568. *Quando praebens recursum.* — 569. *An emptor rei furtivae possit illam reddere furi ad recuperandum pretium.* — 570. *An idem possit emptor malae fidei.* — 571. *Quomodo teneatur participans. Quid, si cooperetur ob metum.* — 572. *Quid, si impedias alium, ne reparat damnum alterius.* — 573. *Quomodo teneantur causae privativae.* — 574. *Vide alios casus apud Busenbaum usque ad n. 578.*

Quinam dicantur cooperantes.

557. — « Resp. Tenentur omnes illi, qui quoquo modo sunt causa influens et efficax damni secuti; ac qui, ex officio et obligatione justitiae obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter doctores. — Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis:

« *Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.*

« *Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

Mandans quando teneatur ad restitutionem.

558. — « Patet ex sequentibus casibus: « 1°. Tenetur ad restitutionem **MANDANS**: sive expresse mandet, sive tacite, dicto nimirum vel facto, ex quo v. gr. famulus colligat hero gratum fore si faciat. — Non autem tenetur qui ratum tantum habet opus suo nomine factum; uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: quia tunc non est vera causa. — **Molina, Lessius¹, Filiucci².** »

Consulens, quando teneatur.

559. — « 2°. Tenetur item **CONSULENS**, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens ». [Juxta propos. 39

¹ Molina, tr. 2, disp. 729 et 731. — ² Lib. 2, cap. 13, n. 11 et seqq. — ³ Tr. 32, n. 54. — *Bonac.*, de Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 7, n. 6. — ⁴ Tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, num. 394. — ⁵ V. *Consilium*, num. 3. — ⁶ Part. 2, tr. 16, resol. 15 et 16; et part. 3, tr. 5, resol. 83. — ⁷ De Injust.

559. — ^{a)} Toletus, *lib. 1, cap. 85*; Anton. Gomez, *Resolut. variar. tom. 3, cap. 3, n. 44*; Molina, *disp. 731*, non afferunt distinctionem quam exponit S. Alphonsus; sed absolute ne-

damnatam ab Innocentio XI]. — « Quod si tamen ante executionem consilium suum retractet, et quantum potest contrarium suadeat, etsi non persuadeat; probabile est, excusari a restitutione: maxime si eum, cui damnum paratur, moneat ut caveat. — Vide Bonacina et Tanner³, Sa⁴ et Diana.⁵ »

Quaeritur 1°. *An consilium dans, si postea revocet illud, teneatur ad restitutionem damni post revocationem secuti?*

Prima sententia, quam tenent Habert⁶, Lessius⁷, Lugo⁸, Croix⁹, Holzmann¹⁰, Sporer¹¹ cum Toletus^{a)}, Gomez^{a)}, Laymann, Molina^{a)} et aliis communissime, distinguit: Si consulens dederit simplex consilium, vel falsum, vel modo auctoritativo; tunc, consilium revocando vel falsitatem ostendendo, excusatur a restitutione. — Secus, si insinuarit motivum, sive modum inferendi damnum. Ratio: quia, adhuc revocato consilio, haec pergunt semper movere. Sicut enim, dicunt, qui ignem in alienam segetem injecit, tenetur ad damnum, etiamsi postea dolens conatus fuerit ignem extinguere; ita et consulens.

et Restitut., cap. 4, § 2, qu. 3. — ⁷ Lib. 2, cap. 13, n. 15 et 16. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 19, num. 37. — ⁹ Lib. 3, part. 2, n. 28. — ¹⁰ De Restitut., n. 439. — ¹¹ Tr. 4, de Restitut., cap. 3, num. 21. — *Laym.*, lib. 1, tr. 5, part. 2, cap. 5, n. 7.

gant satis esse consilii revocationem, ut consulens a restitutione sit immunis; requiri tamen, ut ait Toletus, persuasionem contrariam, ut consilium revocari censeatur.

Juxta alios, revocans consilium simplex vel falsitatem ostendens excusatur.

Secus, si motivum vel modum insinuat.

Juxta alios, revocans consilium semper excusatur.

Secunda autem sententia, quam tenent Pater Concina¹, Merbesius², Salmant.³ cum Reginaldo, Villalobos, etc.; Azor⁴; Diana⁵ cum Navarra et Salon^{b)}; Roncaglia⁶; item S. Antoninus^{c)}, Silvester^{c)}, Filiucci^{c)}, apud Sporer⁷ (et probabilem putant Lessius⁸, Sporer⁹, Elbel¹⁰, Bonacina^{d)}, Viva¹¹; Roncaglia¹² vocat sententiam probabilissimam; et Laymann^{e)} valde probabilem vocat) — excusat a restitutione, semper ac consulens conetur postea, meliori modo quo potest, damnum dissuadere; saltem adducendo rationem salutis aeternae, quae debet christiano praeponderare omnibus aliis rationibus mundanis. — Nec obstat paritas ignis alata: nam, eo casu, ignis necessario operatur. Sed, revocato consilio, damnum non amplius ex vi consilii evenit, sed ex solamalia executoris.

Hanc secundam sententiam satis probabilem, sed primam probabilioris censeo. — Recte vero notant Salmant.¹³ et Sporer¹⁴ cum aliis, quod si consulens nequeat avertere executorem a damno inferendo, tenetur ex justitia monere laedendum ut sibi caveat.

560. — Quaeritur 2°. *Secuto damno ex consilio, quisnam primo teneatur ad restitutionem?*

Respondeo cum Croix¹⁵, de Lugo et Lessio: Si consilium sit utile illud praebenti,

¹ De Restitut., cap. 9, § 2, num. 22 et 23. — ² Sum. christ., part. 2^a 2^a, qu. 182, concl. 2, n. 4, v. f. — ³ Tr. 13, cap. 1, n. 117. — *Regin.*, lib. 10, n. 108. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 7, n. 6. — ⁴ Part. 3, lib. 4, cap. 11, quaer. 2. — ⁵ Part. 2, tr. 16, resol. 15. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 3, cap. 4, num. 27. — ⁶ Tr. 13, qu. 2, cap. 4, qu. 4, resp. 2. — *Fili.*, tr. 32, n. 58. — ⁷ Tr. 4, de Restit., cap. 3, n. 22. — ⁸ Lib. 2, cap. 13, n. 18. — ⁹ Loc. cit., n. 22. — ¹⁰ De Restitut., confer. 5, n. 143. — ¹¹ De Restitut., qu. 3, art. 2,

^{b)} Salon, *in 2am 2ae, qu. 62, art. 7, controu.* 6, videtur potius contrariam sententiam tueri.

^{c)} S. Antoninus et Silvester, a Sporer ex Laymann allegati, non loquuntur de restitutione neque pro ea citantur a Laymann, sed solum pro irregularitate; et re quidem vera, S. Antoninus, *part. 3, tit. 23, cap. 2, § 3*; Silvester, v. *Homicidium I, n. 11, qu. 7, v. Tertium*; et *n. 12, qu. 8*, negant irregularitatem incurri ab eo qui consulit quidem homicidium, sed ante effectum secutum, consilium revocavit, et firmiter credit satis esse solam revocationem.

ipsum primo teneri: secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata; et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenierit. — In defectu autem alterius, tenentur in solidum.

561. — Quaeritur 3°. *An teneatur, qui consilium dedit, restituere, si damnum etiam sine consilio evenisset?*

Respondeo cum Viva¹⁶, Lessio, Molina, Vasquez et communi, ac Busenbaum (hic, *n. 574*), quod, si executor de se erat determinatus ad damnificationem, tunc suavior ad nihil tenetur. Ratio, quia ubi intercesserit tantum injuria, sed sine damno, nulla datur obligatio restitutionis; ut bene advertit doctus Pater Holzmann¹⁷ cum Patre Elbel, ex S. Thoma¹⁸, qui docet: *Si... aliquis passus sit injuriam, et non damnum, illi non est facienda de jure restitutio realis; sed tantummodo, secundum genus injuriae, facienda est emendatio per similem satisfactionem.* — Secus autem (recte ait Viva), si executor etiam a consilio motus fuerit; quia tunc vere est efficax concausa damni.

562. — Quaeritur 4°. *Utrum in dubio, an tuum consilium sive mandatum, consensus, recursus, palpatio, taciturnitas, etc., fuerit causa damni aut mortis alterius, tenearis ad restitutionem?* ^{a)}

Prima sententia valde probabilis affirmat. Eamque tenent Habert¹⁹, Lugo^{b)};

n. 3. — ¹² Loc. cit., qu. 4, resp. 3. — ¹³ Tr. 10, de Censur., cap. 1, n. 158. — ¹⁴ Tr. 4, de Restitut., cap. 3, n. 22. — ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 56. — *Lugo*, disp. 13, n. 9. — *Less.*, lib. 2, cap. 10, n. 41. — ¹⁶ De Restitut., qu. 3, art. 3, n. 3. — *Less.*, loc. cit., cap. 13, num. 4. — *Molina*, tr. 2, disp. 549, num. 3. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 1, n. 6. — ¹⁷ De Restitut., n. 436. — *Elbel*, de Restitut., confer. 5, n. 119. — ¹⁸ Opusc. 73, cap. 20, in med. — *Viva*, loc. cit., n. 3. — ¹⁹ De Injust. et Restitut., cap. 4, § 2, qu. 4, resp. 1.

^{a)} Bonacina, *disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, n. 6*, priorem sententiam tantummodo tuetur.

^{e)} Laymann, *loc. cit.*, hanc sententiam probabiliter appellat.

562. — ^{a)} S. Alphonsus hic de quibuscumque ad alterius damnum cooperantibus promiscue disserit, et recte quidem, cum eadem sit de omnibus ratio; auctores tamen a S. Doctore allegati non omnes de singulis loquuntur, sed plerique de consulente tantum; aliqui vero, de mandante aut suffragium ferente.

^{b)} Lugo, *disp. 19, n. 21*, ita quidem docet de consulente; eum autem qui dubitat an suo

Ordo restitutionis inter consulentem et exsequentem.

Si damnum sine consilio evenisset, consulens non tenetur.

Secus, si executor etiam consilio sit motus.

Dubius de efficacia consilii probabiliter tenetur.

Sanchez¹ cum Covarruvias, Angelo, Bossio, Felino, etc.; Croix^{c)}, Roncaglia²; et valde adhaeret Lessius³ (licet prius⁴ expresse contrarium tenuerit). — Ratio 1^a. Quia in tali dubio possidet delictum pravi consilii: cum enim consilium erat de se aptum ad damnum suadendum, in dubio praesumitur ipsum fuisse causam damni. Prout si quis infligat alteri vulnus aptum de se ad occidendum, si alter postea decedit, praesumitur ex illo vulnere decessisse; unde consulens homicidium, ad se liberandum probare deberet, ex alia causa mortem aut aliud damnum provenisse. — Ratio 2^a. Quia pro eo stat possessio, pro quo stat praesumptio; non praesumitur autem executor damnum intulisse sine consilio, quia nemo praesumitur malus; saltem non praesumitur determinatus ad damnum inferendum: ergo possessio stat pro obligatione consulentis; et hoc casu ruit possessio quam ipse habet super bonis suis.

Nisi adsint praesumptiones contrariae.

Excipiunt tamen Sanchez et Roncaglia, nisi adsint aliae conjecturae quae contrarium suadeant: puta, ut ait Sanchez⁵, si homicida erat acer inimicus occisi, vel necem jam minatus fuerat, et similia. Item, si executor fide dignus affirmaret se non esse impulsus a consilio; ut dicunt idem Sanchez, Habert et Mazzotta.

Dubius de consilio dato vel damno secuto non tenetur.

Commune autem est inter DD., cum Lessio⁶ et Roncaglia⁷, in dubio an consilium datum sit, vel an damnum sit illatum, ad nullam restitutionem consulentem teneri.

¹ De Matrim., lib. 2, disp. 41, num. 17; Decal., lib. 1, cap. 10, n. 44. - Covar., in clem. Si furiosus, part. 2, § 2, num. 1. - Angelus de Ubaldis, in l. 1, in princ., num. 3, v. Ultimo est, ff. de eo per quem factum. - Aegidius Bossius, Tract. crimin., tit. de Mandato ad homicid., n. 59, i. f. - Felin., in cap. 1, de off. deleg., n. 13, v. Utrum autem; et in cap. Sicut dignum, de homicid., n. 12, concl. 3. - ² Tr. 13, qu. 2, cap. 4, qu. 1, resp. 3, in med. - ³ Lib. 2, cap. 27, n. 13. - ⁴ Cap. 13, n. 38. - Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 10, n. 44. - Roncaglia, loc. cit. - ⁵ Loc. cit. - Sanchez, loc. cit. - Habert, de Injust. et Rest., cap. 4, § 2, qu. 4, resp. 2. - Mazzotta, tr. 4, disp. 1, qu. 5, cap. 2, quae. 5. -

Secunda vero sententia satis etiam probabilis negat in tali dubio obligationem esse restitutionis. Ita, cum Busenbaum (infra, n. 575), Lessius⁸ cum Petro Navarra et Silvestro, qui vocat communem; Salmant.⁹ cum Henriquez, Dicastillo et Rebello; item Medina apud Sanchez¹⁰; et probabilem putat Elbel¹¹ cum Sayro^{d)}, Diana et aliis pluribus. — Et hanc videtur tenere D. Thomas¹², ubi docet: *In aliis autem casibus enumeratis, non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinae. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter aestimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ergo, juxta D. Thomam, probari debet, consilium certo fuisse causam damni; verbum enim illud *probabiliter* (si sit ex una parte) significat persuasionem moraliter certam, quod consulens fuerit causa damni: ut bene explicat doctus Pater Concina¹³, dicens: *To probabiliter, S. Doctor in suo vero et genuino sensu accipit, pro morali scilicet persuasione et certitudine.* — Ratio hujus sententiae est illa regula generalis, quod nemo obligatur ad restitutionem, nisi omnino de tali obligatione constet, nempe quod ipse fuerit vera causa damni.

Ad 1^{am} autem rationem, quod praesumatur influxus quando consilium de se aptum est influere: respondetur ex D. Thomas¹⁴, quod ad obligationem restitutionis

Dubius de efficacia consilii satis probabiliter excusatur.

Rationibus oppositis respondetur.

suffragio damnum alicui intulerit, dicit n. 22 teneri « ad restituendam partem pro ratione et mensura dubii ».

c) Croix, lib. 3, part. 2, n. 574, disserens de consulente, illum profecto ad restitutionem teneri asserit, scilicet « ad totum, vel saltem,

ut aliqui dicunt, ad partem, pro qualitate dubii ».

d) Sayrus, Clav., lib. 10, tr. 2, cap. 8, n. 1, hanc sententiam de consulente, non solum probabilem existimat, sed absolute tenet ac tuetur.

non sufficit consilium de se aptum esse ad influendum; sed insuper requiritur quod revera influat. Cum autem ex D. Thoma, consilium non semper sit causa damni: *Non enim semper* (verba S. Doctoris) *consilium vel adulatio... est efficax causa rapinae*, influxus non praesumitur nisi probetur. Dispar autem est ratio vulneris adducta; quia vulnus lethale de se necessario est causa mortis: non ita consilium. — Ad 2^{am} rationem, scilicet quod delictum executoris non praesumitur: respondetur quod regula haec currit pro eo qui omnino innocens est; non autem pro eo qui jam delinquentem se prodidit. Cum enim ipse omnino voluntarie crimen patriverit, vel praesumitur ipse ex sua mala voluntate fecisse, vel saltem de hoc positive est dubitandum; et in dubio suis bonis non est alter exspoliandus.

Juxta Concina, tenetur pro rata dubii.

Haec opinio rejicitur.

Pater Concina¹ addit tertiam sententiam, dicens quod in tali dubio consiliator teneatur restituere tantum pro rata dubii. — Sed huic obstat: quod vel certo possidet consilium, et tunc ille tenetur ad totum damnum; vel non certo possidet consilium, et tunc ad nihil tenetur, quia melior est conditio possidentis bona sua: quod in materia justitiae certum esse omnes docent, ut vidimus n. 547, v. *Et hoc*.

Dicit autem Sanchez², quod in dubio an consilium fuerit causa occisionis, consulens habendus est irregularis; quia cum homicidium sit certum, quisque in dubio an sit ad illud cooperatus, censendus est irregularis, ex cap. *Ad audientiam* et cap. *Significasti, de homicid.* — Sed vide de hoc dicenda *Lib. VII, n. 371*.

Certum autem mihi est, quod si tu pravo consilio revera movisti aliquem ad

¹ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, § 1, n. 13 et 15. - ² Decal., lib. 1, cap. 10, num. 44. - ³ Loc. cit., num. 4. - ⁴ Tr. 4, cap. 3, num. 7. - ⁵ In 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 7. - ⁶ De Restitut., qu. 3, art. 3, n. 5. - ⁷ Molina, tr. 2, disp. 736, n. 3. - ⁸ Rebello, part. 1, lib. 2, qu. 14, n. 22. - ⁹ Disp. 19, num. 9 et 15. - ¹⁰ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, num. 5. -

damnum inferendum, teneris ad restitutionem, etiamsi certe alter non defuisset qui idem illi persuasisset. — Et ita Pater Concina³ cum communi, et Sporer⁴ cum aliis.

563. - Quaeritur 5°. *Quid, si alter jam sit determinatus ad damnum, v. gr. ad occidendum, et tu suadeas tantum modum: nempe, ut occidat veneno, non gladio; in illo, non in alio loco vel tempore?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima dicit te teneri ad restitutionem; quia suadendo modum, concurris ad substantiam damni. Suadendo vero quod damnum citius inferatur, totius es causa damni; cum alter per illud tempus potuisset animum mutare. — Ita Cajetanus⁵, Viva⁶ cum Molina, Rebello, etc.

Suadens modum damni probabiliter tenetur.

Secunda sententia te absolute excusat a restitutione: modo^{a)} certum sit, alterum suum pravum animum non mutaturum. Ita Lugo⁷, Laymann⁸, Lessius^{b)}, Sporer⁹, Holzmann¹⁰; et probabilem^{c)} putant Salmant.¹¹ cum S. Antonino, Prado, Silvestro, Navarro, etc. Ratio, quia consulens tunc non est causa efficax mali, quoad substantiam damni. Et haec est mihi probabilior.

Probabilis non tenetur.

Nec valet dicere, hypothesim illam suppositam, quod alter certe damnum sit illaturus sine consilio, semper esse incertam, cum animus humanus semper sit mutabilis. Nam responderetur 1°. quod in tali dubio, influxus consulentis ad damnum secutum non est certus, juxta id quod mox supra diximus n. 562. Resp. 2°. (quod magis urget), possessionem hic stare pro determinatione prava voluntatis executoris.

Et sic pariter Holzmann¹², et Laymann¹³

⁵ Loc. cit., n. 23. - ⁶ De Restitut., n. 437. - ⁷ Tr. 13, cap. 1, n. 112. - ⁸ S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 12, § 12. - ⁹ Prado, cap. 17, qu. 6, n. 22. - ¹⁰ Silvest., v. Restitutio III, qu. 6, v. Tertium. - ¹¹ Navar., Man., cap. 17, num. 17. - ¹² De Restitut., num. 437. - ¹³ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 5, v. f.

563. - a) Conditionem istam Lugo, Lessius et Sporer praetermittunt.

b) Lessius, cap. 13, n. 6, sententiam hanc probabilem quidem existimat; oppositam tamen etiam probabilem, et hoc tempore in scholis magis receptam esse affirmat: « Unde sentio in praxi (ita concludit) ordinarie sequen-

dam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, ut in posterum sibi caveant ».

c) Salmanticenses et Prado huic sententiae simpliciter subscribunt (eamdemque simpliciter insinuant S. Antoninus, Silvester et Navarrus), « si consilium, uti subjicit Prado, fuit conditionatum et ex suppositione ».

Excusa-
tur materia-
liter coope-
rans, sine
quo dam-
num acci-
disset.

cum Adriano ^{d)}, S. Antonino ^{d)}, Silvestro ^{d)}, Paludano ^{d)}, Molina, Navarro ^{d)}, Lessio, contra Vasquez, probabilissime excusant a restitutione eum qui materialiter cooperatur ad damnum domini: quando scilicet alter sine sua cooperatione adhuc certe damnum intulisset; v. gr. si quis teneat scalam ei qui etiam ascenderet sine suo auxilio.

564. - Quaeritur 6°. *An teneatur ad restitutionem suadens damnum ex ignorantia, sed cum culpa gravi?*

Qui ha-
betur peri-
tus in suo
statu, tene-
tur de igno-
rantia cul-
pabili.

Resp. cum Viva ¹ ex Laymann, Holzmann ², Lessio ³, distinguendo: Si consilium dans, ex suo statu, v. gr. advocati aut confessarii, existimatur peritus, tenetur; quia tunc vere decipit. Contra tamen, si noscatur ut rudis; quia tunc damni illatio magis imputatur ei qui imprudenter sequitur ejus consilium: nisi cum consilio adfuit etiam dolus, sive intentio damnificandi. Hoc tamen procedit quando agitur de damno solius petentis consilium: nam secus dicendum, si agitur de damno tertii.

Secus, si
habeatur ut
rudis, nisi
adsit dolus.

Notandum autem hic, quod dans consilium noxium tenetur postea facere quantum potest, ne accidat damnum, etsi inculpabiliter egit. Eodem modo, qui sine culpa gravi ignem accenderit in domo aliena, tenetur ex justitia impedire, si potest sine magno incommodo, ne ex sua actione alter laedatur. — Ita Viva cum Sanchez ^{a)} et Lugo, et communi.

^{Molina}, tr. 2, disp. 786, num. 5, i. f. - ^{Less.}, lib. 2, cap. 13, num. 35. - ^{Vasq.}, de Restit., cap. 9, § 1, dub. 2, n. 32. - ¹ De Restitut., qu. 3, art. 3, n. 7. - ^{Laym.}, lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 4. - ² De Restit., n. 428 et 432. - ³ Cap. 7, n. 33 et 34. - ^{Viva}, loc. cit., n. 9. - ^{Lugo}, de Just. et Jure, disp. 8, n. 95. - ⁴ Loc. cit., n. 10. - ^{Sanch.},

^{a)} Adrianus, in 4, de Restit., § De currentibus cum fure, v. Secundo dubitatur; S. Antoninus, part. 2, tit. 1, cap. 12, § 12; Silvester, v. Restitutio III, qu. 6, v. Quartum; Paludanus, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, n. 17, et art. 5, v. De serviente, n. 34; Navarrus, Man., cap. 17, n. 20, non tenent expresse doctrinam quae excusat a restitutione eum qui eo casu materialiter tantum damno cooperatur; sed eidem consentiunt, ut dicit Laymann, in quantum scilicet negant adjuvantem ad restitutionem teneri, si futurum esset ut eo non adjuvante, damnum nihilominus, et quidem totum, inferretur.

565. - Quaeritur 7°. *An parato inferre majus damnum, possit suaderi minus adversus eandem personam;* v. gr. volenti occidere aliquem, suaderi ut solum eum percutiat?

Affirma cum Viva ⁴, Sanchez, Bonacina, Busenbaum (hic, n. 577) et communi. — Dixi: adversus eandem personam; quia adversus aliam in particulari, nequit suaderi damnum quantumcumque minus. Ita Viva cum communi, apud Bonacina ⁵.

Addit Viva, quod solum in genere potest suaderi illi, ut potius minus malum faciat; vel etiam suaderi, minus malum esse furari a Petro divite quam a Paulo paupere. Immo concedit, posse dici illi qui vult furari a Titio, ut furetur ab alio in genere; quia sic avertitur ab illo furto, et nulli e converso in particulari fit injuria. — Sed huic ego non acquiesco, cum Sporer ^{a)}, quia sic jam suadetur damnum alterius.

Concedit idem Viva ^{b)}, volenti furari a Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posse suaderi ut surripiat aliquantulum a Paulo ditissimo: qui aliter in hoc esset irrationabiliter invit.

566. - « 3°. Tenetur item, qui suo CONSENSU, calculo vel suffragio, est causa « efficax damni. — Lessius ⁶, Filiucci ⁷ ».

Ideoque ultimi, qui iniquum dant suffragium, peccant; sed non tenentur ad restitutionem, cum non sint causa damni, nisi ex conducto egerint.

de Matrim., lib. 7, disp. 11, num. 15. - ^{Bonac.}, disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, n. 8. - ^{Viva}, de Restitut., qu. 3, art. 3, n. 10, v. f., v. Dubium. - ⁵ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 7, num. 14. - ^{Viva}, loc. cit., num. 10, i. f. - ⁶ Lib. 2, cap. 13, num. 22 et 23. - ⁷ Tract. 32, cap. 3, num. 63.

564. - ^{a)} Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 3, dub. 5, n. 2 et 3, hunc sane ad restitutionem obligat; sed ex caritate tantum, ut ipse Viva advertit.

565. - ^{a)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 27, non loquitur de eo qui alicui suadet ut furetur ab aliis in genere; sed haec scribit: « Si fur jam resolutus sit furari plus ab aliquo, nihil cogitans de aliis, illicitum erit et restitutioni obnoxium suadere ei, ut furetur minus ab alio, de quo ipse nihil cogitabat, aut si cogitabat, tamen furari volebat ».

^{b)} Viva, in propos. 36 Innoc. XI, n. 16, non habet hunc casum.

Parato
potest suaderi minus
malum erga
eundem.

Secus, ad-
versus a-
liam perso-
nam.

Neque,
juxta alios,
dubitans an
ex prioribus
fuerit.

Juxta alios,
omnes
in solidum
tenentur.

Verius
singulos pro
rata teneri.

Ultimus
dans in-
iquum suf-
fragium non
tenetur.

Sed quaeritur: *Utrum, si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus, et necessariis ad damnum alicui inferendum, teneatur ad restitutionem?* — Adest triplex sententia.

Prima sententia dicit ad nihil teneri. Et hanc teneant Rebellus, Henriquez ^{a)}, Tabiena ^{b)}, Diana et alii, apud Lugo ¹; et Sporer ² vocat non improbabilem. Ratio, quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis.

Secunda sententia, quam tenent Salmant. ³ cum Bonacina, Dicastillo ^{c)}; etc., dicit, omnes teneri ad restitutionem in solidum; quia omnes isti fuerunt concausae totius damni: alias, si primi tantum tenerentur, cum primi sint ignoti, nemo teneretur, et a nullo resarciretur damnum. Sed huic respondetur quod hoc per accidens se haberet.

Tertia tamen vera sententia docet, singulos teneri pro rata ad totum damnum reparandum ^{d)}. — Ratio, cur non teneantur

^{Rebell.}, part. 1, lib. 2, qu. 14, num. 7 et 31. - ^{Diana}, part. 3, tr. 5, resol. 84; et part. 4, tr. 3, resol. 28 et 68. - ¹ De Just. et Jure, disp. 19, num. 20. - ² Tr. 4, cap. 3, num. 34. - ³ Tr. 13, cap. 1, n. 128. - ^{Bonac.}, disp. 1, de

566. - ^{a)} Henriquez videtur, juxta Lugo, pro hac sententia stare; et re quidem vera, loco citato a card. de Lugo, scilicet, lib. 14, cap. 3, n. 4, Henriquez, de casu simili disputat: id est de irregularitate ex homicidio, et scribit: « Si multi ex domo una conjecerunt incaute singulos lapides aut sclopos, et unus lapide percussit et occidit hominem praeterentem, nec sciri potest quis ille sit, omnes liberantur ab irregularitate et poena civili ». Et in comment., lit. e, negat in dubio sequendam esse tutiorem partem, « si post illam [diligentiam] aut per bonam rationem, aut sapientis consultationem, deponat practice dubium ». ^{b)} Tabiena a Lugo ex Sanchez allegatur; at sane Sanchez, Decal., lib. 1, cap. 10, n. 44, hunc auctorem allegat ut qui doceat obnoxium esse restitutioni consulentem alterius damnum, quando probabiliter creditur consilium efficax fuisse; quod revera tenet Tabiena, v. Restitutio, n. 24, qu. 23.

^{c)} Dicastillo, de Restit., disp. 4, dub. 5, n. 97, utramque opinionem probabilem esse existimat; « quamvis in hoc peculiari casu (ita subdit) pro parte affirmativa non leviter urgeant rationes ».

^{d)} Ab ista tamen sententia, quae reperitur in 2^a jam editione Theologiae moralis (1753), postea, in Istruzione e Pratica et in Hom.

in solidum ad totum damnum, est, quia hic dubium intervenit, an quisque illorum fuerit, vel non, causa damni: et in tali dubio, nemo tenetur ad restitutionem certam. Ratio autem, quod singuli teneantur pro rata, est, quia quisque saltem suo suffragio deterioravit jus, quod damnificatus habebat ad exigendam restitutionem damni ab aliis suffragium praebentibus. — Ita Lugo ^{d)}, Sporer ⁴, Molina ⁵.

Notandum autem hic cum Patre Concina ⁶, quod si ille qui debet ferre ultimo loco suffragium, praevideat alios se revocaturus, tunc tenetur ad restitutionem damni, si ferre suffragium negligat. — In dubio autem, dicit hic auctor non praesumi alios non mutaturos consilium. Consentio, si alii inculpabiliter erraverint; secus, si culpabiliter, quia tunc possidet prava eorum voluntas.

567. - « 4°. Item PALPO, ut qui laude, « adulatione, vel exprobratione ignaviae, « aliterve alium ad damnum inferendum « excitat, animat. Lessius, Filiucci ⁷ ».

Palpo ad
restitutio-
nem tene-
tur.

Restitut., qu. 2, punct. 8, n. 5. — ⁴ Tr. 4, cap. 3, n. 35. — ⁵ De Just. et Jure, tr. 2, disp. 736, num. 6. — ⁶ De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, n. 27. — ^{Less.}, lib. 2, cap. 13, n. 25. — ⁷ Tr. 32, n. 64 et 65.

apost., tr. 10, n. 50, (ab anno 1757 et deinceps), S. Doctor recessisse videtur: « Vera sententia... est, inquit, et quod quilibet tenetur tunc pro sua rata ad damnum reparandum; si [vero] alii non restituant, teneri ad totum. Nec obstat quod superius, n. 45, dictum est, quod cooperans non tenetur, quando nescit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium, saltem jus, quod habebat damnum patiens ad recuperandum ab aliis suffragatoribus damnum acceptum, deterius fecit, et ideo quilibet tenetur ad totum damnum, si alii non restituunt ». — Et haec est opinio cardinalis de Lugo, qui *disp. 19, n. 22*, affirmat eum qui tali dubio detinetur, teneri ad restitutionem partis pro rata dubii, et in fine addit: « Restat videre an hi partiales cooperatores teneantur restituere in solidum totum damnum, an solum partem: de hoc tamen dicemus sectione sequenti, agentes de obligatione ex participatione in crimine ». Et dicta sectione sequenti, n. 85, scribit: « Hinc infero primo quid dicendum sit de concurrente per suum suffragium ad damnum injustum, quod solo suo suffragio inferri non poterat: de quo aliqui, ut vidimus, consequenter negant teneri ad integrum damnum. Ego tamen ex dictis dicendum puto, quod ad totum teneatur, aliis non restituentibus ».

— [Dummodo judicet sic ad damnum influere, licet non intendat. Salmant. 1].

568. - « 5°. Item, qui inferenti damnum « praebet RECURSUM, illum recepat, illius « furta aut instrumenta occultat, vel ea « emendo rapinas fovet, etc. 2. — Hi enim « omnes, uti et is cui res furtivae tradi- « tae sunt in custodiam, tenentur (non « manifestato fure) restituere domino.

« Et sic peccare eos, qui a sartoribus « emunt fragmenta panni seu vestium, « docet Villalobos, apud Diana 3. — Li- « cet *ibidem* Sanchez excuset eos qui ista « emunt a sartoribus magistris; eo quod « his plerumque detrahatur plus a justa « mercede, quam mereantur ista frag- « menta, ideoque licite ea retineant », [Huic doctrinae non acquiesco; quia potius censeo plerumque oppositum accidere. Communiter tamen, nisi contraria indicia urgeant, sartor non praesumitur fraudasse].

« Neque hic a peccato excusari cau- « pones, qui a filiisfamilias acceptant pecu- « nias, aliasve res parentibus surreptas, « notat Laymann 4, Bonacina, etc. — Qui « vero post delictum ipsum eum juvat « ad fugiendum (non concurrente ad de- « lictum), non tenetur restituere: modo « non det illi spem fugiendi in posterum. « Tum quia non est causa damni, tum « quia reo licet fugere: ut infra dicitur « *Lib. IV, cap. 3, dub. 7* ».

Receptans igitur tenetur ad restituti- « nem, quando receptatio est causa furti. — Sic tenentur ad damna, domini non im- « pedientes famulos damnificantes in con- « fidentiam ipsorum. Ita Salmant. 5 et alii communiter.

Non tenetur autem qui post furtum

1 Tr. 13, cap. 1, n. 124. — 2 *Filiuccius*, tr. 32, n. 66 et 67; *Lessius*, lib. 2, cap. 13, num. 26 et 27. — *Villal.*, part. 2, tr. 25, diff. 13, n. 6 et 7. — 3 Part. 4, tr. 4, resol. 176. — *Sanch.*, Consil., lib. 1, cap. 7, dub. 3, n. 4. — 4 *Lib. 3*, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 6. — *Bonac.*, disp. 1, de Restit., qu. 2, punct. 9, n. 3. — 5 Tr. 13, cap. 1, n. 125. — 6 De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 9, n. 30. — 7 Loc. cit. — 8 Loc. cit. — 9 *Lib. 3*, part. 2, n. 37. — 10 Part. 2, tit. 1, cap. 12, § 16, v. *Septimo*; et tit. 2, cap. 5, § 2. — 11 Disp. 17, n. 29. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 9. — *Silvest.*, v. *Restitutio III*,

569. - a) Modo scilicet, ut explicant Con- « cina, Croix, Molina et Laymann, pruden- « ter existimes rem a fure non esse domino « restituendam; quinimmo eo etiam casu, Lay-

juvat furem ad fugiendum. Modo non in- « fluat in damna futura; ut bene notat Bu- « senbaum (hic, *in fine*), et consentit Pater « Concina 6. — Nec tenetur qui recepat « furta vel furem, non qua furem, sed qua « amicum, cognatum; vel ratione officii, ut « stabularius, etsi recipiat furem ante deli- « ctum. Ita Concina 7, Salmant. 8 ex com- « muni. Hoc tamen intelligendum: modo, « ut diximus, non influat in furta futura; « ut bene advertit Croix 9.

569. - Utrum autem emptor rei furti- « vae possit illam furi restituere, ad recu- « perandum pretium?

Prima sententia tenet quod possit; « quia in hoc non infert domino damnum, « cum reponat rem in eundem statum in « quo erat. — Ita S. Antoninus 10, Lugo 11 « cum Navarro, Silvestro, Angelo, Maldero, « et aliis (ut asserit) recentioribus commu- « niter. Ita etiam Lessius 12, Holzmann 13; « Salmant. 14 cum Prado, Rebello, Bañez; « Elbel 15 cum aliis satis communiter.

Secunda autem sententia, quam tenent « Cajetanus 16, Concina 17, et Croix 18 cum « Molina, Laymann et aliis, dicit teneri em- « ptorem rem domino restituere a). — Quia « res erepta e manu furis jam adepta est « meliorem statum; et ideo si furi eam red- « deret, illam in deteriore statum dejice- « ret, et sic injuriam domino irrogaret: ne- « mini enim licet vestem alterius in ignem « injicere ut suam salvet.

Haec sententia est quidem multum « probabilis. — Sed non minus probabilis « et forte probabilior est prima; et valde « me urgent hae duae rationes quas subdo: « Prima. Quia non teneris rem domino ser- « vare cum tuo damno; et ideo potes per- « mittere ut furem illam recipiat, ne per-

qu. 7, v. *Quarto*. — *Angel.*, v. *Restitutio I*, n. 1, v. f. — *Malder.*, tr. 4, cap. 3, dub. 2. — 12 *Lib. 2*, cap. 14, n. 14. — 13 De Restitut., num. 450. — 14 Loc. cit., num. 83. — *Prado*, cap. 17, qu. 2, num. 24. — *Rebell.*, part. 1, lib. 2, qu. 9, num. 3. — *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, dub. 1, concl. 2 et 4. — 15 De Restitut., num. 38. — 16 In 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, artic. 6, post princ. — 17 De Just. et Jure, dissert. 2, cap. 7, num. 11. — 18 *Lib. 3*, part. 2, num. 100. — *Molina*, tr. 2, disp. 722, num. 1. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 17, num. 24.

mann probabilem existimat priorem senten- « tiam, ideoque eum qui bona fide illam se- « cutus fuerit, non esse ad restitutionem obli- « gandum.

Non tenetur juvenis furam ad fugam.

Nec recipiens furem non ut furem.

Modo non influat in furta futura.

Res furtiva potest, juxta alios, furi restitui ad pretium recuperandum.

Juxta alios, soli domino restituenda.

Ambae opiniones, probabiles, prima, forte probabilior.

Objectioni respondeatur.

tium tuum amittas. Prout, si rem alienam in via inventam abstulisti, et postea scias damnum te passurum si eam retineas; bene potes illam in eodem loco reponere, et permittere ut alter auferat, licet id faciendo in deteriore statum rem immitas: tunc enim acceptio furis evenit ex sua malitia, et tua cooperatio est tantum permissiva detrimenti alieni, quod tu evitare non teneris cum proprio damno. — Secunda ratio. Quia, cum quisque jus habeat ad sua bona recuperanda, nemini interdicitur actio illa quae per se est necessaria et directa ad suum damnum reparandum, licet indirecte et per accidens damnum alteri eveniat. Quemadmodum, si quis non possit vitare mortem ab hoste insequente, nisi equo conculcando puerum baptizatum, licite quidem currit, etiamsi mors pueri sequatur: ut communiter docent DD., cum Lessio 1, Corduba 2) et Cajetano 3); item Busenbaum (supra, n. 393, ad 3) cum Lugo et Escobar; Salmant. 2 cum Sanchez 4), Dicastillo 4), Prado 4), Tapia 4), Villalobos 4), etc. Ita in casu nostro, in quo emptor habet jus ad rescindendum contractum, ut suum pretium recuperet; et quoniam illum non potest rescindere, nisi rem furi restituat, per se necesse est ei rem reddere furi, ad suum recuperandum. Atque ideo tunc licite reddit, esto rem in deteriore statum injiciat; quia rescissio contractus est ipsi directe licita ac necessaria, et damnum domino per accidens infertur.

Dices: Ergo, juxta sententiam hanc, casu quo fur minetur rem tuam auferre, nisi accipias et tradas ei alienam, poteris hanc surripere, ne tuam amittas. — Respondetur: Hoc facere non possum; quia

1 *Lib. 2*, cap. 9, num. 59. — *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 10, num. 127 et 128. — *Escob.*, tr. 1, exam. 7, cap. 3, n. 52. — 2 Tr. 25, de 5° Praec., cap. 1, n. 24; et tr. 13, cap. 2, n. 64 et 65. — *Less.*, lib. 2, cap. 14, n. 19. — 3 Tr. 13, cap. 1, n. 87. — 4 De Restitut., n. 455. — 5 De Restitut., num. 39. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 17, i. f. — *Diana*, part. 2, tr. 17, resol. 4; et part. 5, tr. 14, resol. 87. — *Prado*, cap. 17,

b) Corduba, *lib. 1, qu. 38, dub. 2*, non loquitur de puero baptizato; in reliquis vero concordat.

c) Cajetanus, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 67, art. 2, v. *Ratio autem allata*, in textu adducto a Lessio, huic sententiae aperte favet, dum scribit: «Occidere innocentem per accidens, dando

non habeo jus inferendi alteri damnum, ut bona mea servem: et ideo si id faciam, illicitam ac injustam actionem facio. Sed ad rescindendam emptionem illam certum jus habeo, et eam rescindendo licitam actionem facio; unde, si ex ipsa damnum proximo evenit, per accidens evenit; illudque licite praeter intentionem meam permitto, ut me servem indemnem: prout licite permitto mortem pueri (juxta mox dicta), ut consulam vitae meae, quia jus habeo ad eam servandam. — Tandem distinguere oportet terminos qui ab adversariis confunduntur: Aliud enim est rem alterius auferre: aliud, non servare. Aliud, damnum alteri inferre; aliud, damnum alterius permittere.

Advertendum tamen, hanc sententiam tunc tantum posse habere locum, quando emptori nulla alia suppetit via recuperandi suum pretium, quam restituendo rem latroni.

570. - Majus autem Dubium urget: An possit rem furi restituere emptor malae fidei?

Negant hoc communius doctores, cum Lessio, Molina 1) et aliis, apud Busenbaum (*Dub. V, n. 600*); et Salmant. 2) cum aliis.

Sed adhuc affirmant Holzmann 4, Elbel 5; et Toletus, Diana, Prado, Silvester, Angelus, apud Salmant. 6; item Alensis, Gabriel, apud Lugo 7. Et hanc sententiam vocant non improbabilem Lessius 8 ac Malderus. Et quidem non immerito Busenbaum putat absolute probabilem; immo Lugo dicit forte probabilior. — Ratio, quia, licet iste peccaverit rem mala fide emendo; tamen post emptionem habet jus, aequae ac emptor bonae fidei, ad contractum rescindendum, rem furi reddendo,

qu. 2, n. 30. — *Silvest.*, v. *Restitutio III*, qu. 7, § *Primum*, v. *Quarto*. — *Angel.*, v. *Restitutio I*, n. 1, v. f. — 6 Loc. cit., num. 87. — *Alens.*, Sum., part. 4, qu. 24, membr. 5, art. 3, § 5, v. f. — *Gabriel Biel*, in 4, dist. 15, qu. 3, art. 3, dub. 5. — 7 Disp. 17, n. 37. — 8 *Lib. 2*, cap. 14, n. 21. — *Malder.*, tr. 4, cap. 3, dub. 2, v. *Dico 3*. — *Lugo*, loc. cit., num. 37.

scilicet operam rei licitae et necessariae..., non est contra jus naturale, divinum aut scriptum ».

d) Vide notam b, ad n. 393 hujus libri, ubi iidem auctores citantur.

570. - a) Molina, *tr. 2, disp. 722*, absolute negat rem posse furi restitui, casu nempe

Praebens recursum tenetur.

Receptans tenetur, si sit causa furti.

Aliud est auferre; aliud, non servare; damnum inferre aut permittere.

Prior sententia, quando locum habeat.

Emptor malae fidei communiter negatur posse rem furi restituere.

Probabiliter affirmatur.

in eo eventu, sunt in extrema necessitate illorum bonorum, ad vitam propriam conservandam. Ergo, quantum fas est cuique, in extrema necessitate sumere de bonis aliorum ad conservandam propriam vitam; tantum damni fas erit ejusmodi captivis inferre bonis aliorum ad vitam propriam tuendam. Haec Molina. — Idem mecum tuetur Continuator Tournely¹, ubi sic loquitur: *Non enim teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam, ipse sane (nempe fur) malitiam suam sibi imputet; haec mihi perperam imputaretur, cum id unum intendam, ut rebus meis consulam, easque a damno liberem.* — Idque expresse confirmatur a S. Thoma², qui ait: *Licet ei qui incidit in latrones, manifestare bona quae habet, quae latrones peccant diripiendo, ad hoc quod non occidatur; exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismahel (Jer. xli, 8): Noli occidere nos: quia habemus thesauros in agro.*

Majus Dubium est: *An talis cooperans teneatur ad restitutionem?* — Affirmant omnes auctores pro prima sententia citati, ut supra diximus. Sed, spectata ratione intrinseca, cum Patre Milante mihi probabilius videtur, eum neque peccare, neque ad restitutionem teneri.

Haec quaestio pendere videtur ab alia (relata n. 520, Qu. 5, v. Sic igitur), scilicet: *An surripens bona alterius in extrema necessitate, illa cessante, teneatur ad restitutionem?* — Ibi diximus, veram sententiam esse quod tenetur, si spe non fuerit pauper; secus, si pauper fuerit re et spe. — Atque sic videretur dicendum in praesenti casu; nempe, quod participans, si metu mortis vel gravis infamiae ad alienum damnum concurrat, tunc tantum eximatur a restitutione, quando tempore cooperationis erat absolute pauper, non solum re, sed etiam spe.

Sed hic sentio, eadem, ut supra, distinctione utens: — Quod si participans

adjuvat furem ad inferendum damnum, ob metum similis gravis damni in bonis propriis, eo casu teneatur ad restitutionem: quia nemo potest ad damnum alterius cooperari, ut proprium damnum bonorum evitet. — Secus puto, si is furem adjuvaret, coactus metu mortis vel gravis infamiae^{e)}. Ratio, quia tunc iste non tenetur ad restitutionem, neque ex re accepta, neque ex injusta acceptione. Non ex re accepta, quia in nihilo factus est ditior; non ex injusta acceptione, quia non peccavit, ut jam probavimus. Sed dices: cur ille qui in extrema necessitate utitur re aliena tenetur restituere, quando non est absolute pauper? Respondeo: is ideo tenetur quia, cum possit ex proprio sibi subvenire; accipiendo aliena, quando non potest accipere proprium quod alibi habet, tunc evadit ditior; et propterea tenetur. Sed in casu nostro, cooperans in nihilo fit ditior: et ideo nihil tenetur restituere; nec alias obligatur offerre et substituere bona propria, ad damnum alterius reparandum.

Mihi consentit doctus Pater Magister Milante³, ubi ait, quod is qui praestat hujusmodi actiones adjuvantes furem, non peccat, nec tenetur ad restitutionem. Sic enim scribit: *Ideoque is innoxie cooperatur quicumque ex metu cadente in virum constantem ad ea concurrat. Ut quid enim aliena rapere... malum est, et quidem ab intrinseco...? Procul dubio ex eo solum, quia dominus vel creditor invitatus patitur malum... At in casu praefato dominus et creditor invitati non forent circa utrumque malum quod paterentur, ablatas nimirum rei... Sicque praesumendum est..., cum nemo possit praesumi invitatus in casu, quo proximo aut cooperanti in furtum... tam grave damnum et periculum immineret; nemo quippe potest postponere vitam proximi, temporali bono, ut est omnium sensus et naturae dictamen.* Hinc asserit hunc cooperantem bene

propos. 51 Innoc. XI. v. *Magnum valde discrimen.* — ³ Exercit. 28, in propos. 51 Innoc. XI, loc. cit.

ratio sit per se ipsa causa damni, NON AUTEM casu quo MATERIALIS solum sit; tunc enim minime teneor alterius damnum cum aequali meo damno vitare». Cfr. etiam de hoc argu-

mento praesentem Theologiae moralis editionem, lib. II, n. 66, nota f.

^{e)} Sed haec temperanda sunt secundum notam d, hic supra.

Juxta eandem distinctionem, restituere tenetur.

Cooperatio formalis nunquam licita.

Quidam casus particulares.

excusari tam a culpa quam a restitutione. — Idem refertur ex sententia Laymann¹, qui cum Petro Navarra et Medina, in simili casu sic dicit: *Si quis merces alienas in mare abiciat ne ipsemet pereat, non tenetur ad ullam restitutionem; cum nec injuriam intulerit, nec rem alienam possideat.*

Secus autem omnino dicendum censeo, si quis cooperaretur, ad confirmandam vel augendam malam voluntatem furis; puta, si furi terga servaret (vulgo *guardasse le spalle*), vel si annuntiaret ei horam opportunam furando, et similia. — Quia in his influeret in ipsam pravam voluntatem furis, eum saltem animosior reddendo; et sic formaliter cooperaretur ad illius peccatum: quod nunquam licet.

Secus etiam dicendum, si quis cooperationes illas praestaret occisuro, tradendo gladium, sive claves ad occidendum (vide n. 697, v. *Probabilissimum*), vel humeros subjiciendo ad ascendendum, aut scalam deferendo, etc. — Id tamen recte dicunt Salmant.² cum Soto, Lessio, Bañez, Tapia, Aragon^{f)}, Villalobos; et Lacroix^{f)} cum Sanchez et Bonacina, intelligi si ille posset negare suam cooperationem sine periculo mortis, aut aequalis gravis damni; quia aliter non tenetur vitare damnum alterius (etiamsi alter sit in extrema necessitate damni patiendi) cum aequali proprio detrimento. — Hinc diximus de *Carit.*, Lib. II, cit. n. 66, quod, cum dominus vellet ascendere ad stuprandam virginem, nullius damni metus, praeterquam mortis imminens, posset famulum excusare in adjuvando dominum, scalam deferendo,

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 1, n. 7, in med. - *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 382. - *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 3, in Causa prima, v. *Secundo homines.* — ² Tr. 13, cap. 1, n. 204. - *Sotus*, de Just., lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 1^m arg. - *Less.*, lib. 2, cap. 16, n. 59. - *Bañez*, in 2^m 2^{ae}, qu. 62, art. 3, dub. 1, concl. 2. - *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 2, n. 6. - *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 13,

^{f)} Aragon, in *2am Qae*, qu. 62, art. 5, ad 3^m, post concl. 2, cooperantem morti alterius excusatum vult metu gravissimi proprii detrimento; Croix vero, lib. 2, n. 265, eundem excusat ex metu gravis incommodi.

^{572.} - ^{a)} Vel clarius, ut habetur in *Hom. apost.*, tract. 10, n. 58, si impediatur alium, qui vellet tractare proximi damnum.

subjiciendo humeros, etc. Quia sola vita famuli praevallet virginis honori.

Miror hic autem, cur Pater Milante³, cum dixerit, praefatas actiones, quoad cooperationem ad furandum, non esse intrinsece malas; ibidem asseruerit easdem esse intrinsece malas quoad cooperationem ad fornicandum: dum aequae in utroque casu nulla disparitas possit assignari, ut recte advertunt Salmant.⁴. — Sed nos, ex propriis principiis rem absentes, censemus patenter probasse, quod in neutro casu cooperationes illae, justa et proportionata causa interveniente, sunt intrinsece malae.

^{572.} - Hic obiter notandum, quod si tu precibus vel consilio impediatur Titium, ne ipse reparat damnum Caji^{a)}, peccas contra caritatem (sicuti peccaret Titius, si malitiose permetteret damnum illud), non vero contra justitiam; unde non teneris ad restitutionem^{b)}. Ita Croix cum Molina, Lessio, Lugo (contra Navarrum^{c)} et Medina). — Secus dicendum, si impedis vi vel fraude.

^{573.} - « 7°. Item tenentur *causae*, quae « *privative* ad damnum alterius concurrunt, nimirum Murus, sive non clamans, « cum potest; aut NON OBSTANS, NON MANIFESTANS: sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio, etc., tenentur ex justitia damnum « cavere. — S. Thomas⁵.

« Sic princeps, magistratus, belli dux, « tenentur ad restitutionem damnorum « quae a feris, latronibus, militibus, ob « ipsorum culpabilem negligentiam dantur. — Item consiliarii, canonici tacentes, absentantes se, non impediunt

n. 5. — *Sanct.*, Decal., lib. 1, cap. 7, num. 18. - *Bonac.*, disp. 1, de Restitut., qu. ult., punct. 1, n. 2. — ³ Exercit. 28, in propos. 51 Innoc. XI, v. *Ex his.* — ⁴ Tr. 21, cap. 8, num. 75. — *Croix*, lib. 3, part. 2, num. 44. - *Molina*, tr. 2, disp. 735, num. 4. - *Less.*, lib. 2, cap. 13, num. 66. - *Lugo*, de Just. et Jure, disp. 19, n. 101. — *Joan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 9, obj. 6. — ⁵ 2^a 2^{ae}, qu. 62, art. 7, corp.

^{b)} Hoc tamen intelligitur (ita S. Doctor in *Hom. apost.*, loc. cit.), modo ille alius non tenetur ex justitia illud damnum impedire.

^{c)} Croix allegat *Nav.*; sed Petrus Navarra, eandem ac Croix sententiam tuetur, lib. 3, cap. 4, n. 136 et 137, nedum contrariam teneat; Martinus vero Navarrus de hoc casu, quod sciam, non loquitur.

Impediens sine vi et dolo reparationem damni, non tenetur restituere.

Causae privativae, quando tenentur.

« iniquam constitutionem vel electionem. — Item tutores, administratores bonorum, etc., non impediunt damna pupillis, minoribus, ecclesiis provenientia. — Item custodes montium, vinearum, silvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. — Molina¹, Filliuccius². Vide supra, Lib. 3, tract. 3, cap. 2 ».

Peccant etiam famuli, non custodientes bona domini; et tenentur ad restitutionem, si non impediunt damna ab extraneis. Salmant.^{a)} cum Lugo^{a)}, Molina^{a)}, etc. — Sed omnino vide dicta, hoc Lib. III, n. 344.

« Item principes et domini territoriorum, si sciant vias publicas infestari praedonibus, et cum possint, non impediant, tenentur mercatoribus et caeteris viatoribus damna quae ab istis accipiunt, compensare. — Diana³ ».

574. — « 8°. Supradicti non tenentur ad restitutionem, quando non fuerint causa efficiax damni; ut v. gr., si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius, sed nihilominus absolute erat factururus. — Item, si v. gr. in capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas te nihil impetraturum, etsi neges; tunc enim non teneris restituere; licet pecces pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, etc. — Bonacina⁴ ».

575. — « 9°. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum, consilium efficaciter influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis, praesertim circa ma-

« teriam justitiae. — Lessius⁵, Bonacina⁶, « Diana⁷, Tanner⁸ ». [Vide dicta supra n. 562, v. *Secunda*].

576. — « 10°. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantias et modum actus damnosi; v. gr., si quis tantum impellat alium, ut citius vel animosius, hoc vel illo loco, vel modo noceat. Vide Laymann⁹ ». — [Vide dicta supra, n. 563].

577. — « 11°. Nec tenetur, qui delibere volenti inferre magnum damnum, suadet ut minus eidem inferat; quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico *eidem*; quia non licet impedire damnum unius, cum injuria alterius ». — [Vide dicta hic, n. 565].

578. — « 12°. Non tenetur item (contra Navarrum^{a)}, Angelum, etc.) confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut parochus, etc., si ex negligentia vel ignorantia poenitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem. Quia, etsi ex officio teneatur bene instruere poenitentem, ideoque peccet graviter, omittendo quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus damnum cavere, aut procurare ut hoc ei compensetur. — Secus tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impediatur ex malitia, immo etiam ex ignorantia crassa vel culpa lata; quia tunc consilio suo est causa efficiax damni. Vide Lessium et Bonacina¹⁰, Laymann¹¹, et infra Lib. 6, tract. 4, cap. 2, dub. 5 ». — [Vide dicenda Lib. VI, de *Poenit.*, n. 621].

Ordo restitutionis inter damnificantes.

579. — « Resp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere; hinc, ex tali ordine et mensura influxus, ordo et mensura restitutionis desumenda est. — Ita communiter doctores.

« Unde resolves: 1°. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim et casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit. — Laymann¹.

« 2°. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, et procedat ex confidentia quam habet in auxilio aliorum. Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest a reliquis, mirum a principalibus totum; aut, si is nolit, a reliquis, pro rata singulorum, repetere. — Bonacina², ex Vasquez, Molina, Filliuccius ».

Quaeritur: *an singulae causae ad damnum concurrentes teneantur in solidum?* — Distingue:

Si res sit individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc., tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter

Doctrina Busenbaum de confessario.

Si res sit individua, singuli tenentur in solidum.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 6, n. 1. — ² Disp. 1, qu. 2, punct. 10, a num. 10. — ³ Vasq., de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 2, a n. 30; et dub. 3. — ⁴ Molina, tr. 2, disp. 734, n. 2. — ⁵ Fill., tr. 32, cap. 3, qu. 2, n. 43 et 50. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, num. 151. — ⁷ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 3.

579. — ^{a)} Sanchez, *Decal.*, lib. 7, cap. 21, n. 19, sic loquitur: « Teneri sub mortali restituere in solidum, si ad id furtum concurrant ut una causa et consortes, quod unusquisque sit causa totius damni ». — Cajetanus pariter, omittens distinctionem de re individua aut dividua, affirmat in *2^{am} 2^{ae}*, qu. 62, art. 7,

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

579. *Qui teneantur restituere in solidum.* — 580. *Qui teneantur primum restituere.* — 581. *Quid, si damnificatus condonet restitutionem.*

totus effectus a singulis procedit; propter enim concursum, particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam. Unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. — Ita probabiliter Salmant.³ cum Soto, Bonacina, Sanchez^{a)}, Cajetano^{a)}, etc. Et idem tenet Lessius⁴. (Excipit autem⁵, si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, praebendo instrumenta, juvando conscendere, etc.).

Sed adhuc probabilis est sententia Navarri⁶, Silvestri⁷, Angeli⁸; et satis probabilem eam vocant Lugo⁹, et Sporer^{b)} cum Dicastillo^{b)} et aliis. Dicunt isti, teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam sine ipsis fieret. — Ratio (ut ait Lugo), quia, cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major quam est ipse influxus; ergo, sicut partialiter quisque concurrat, ita partialiter obligatur. Prout enim qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur, ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrat partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis sive influxus, partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. — Et huic do-

Probabiliter solum ad partem suam, si damnum sine ipsis evenisset.

Bonac., de Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 10, n. 10 et 16. — ⁴ Lib. 2, cap. 13, num. 34. — ⁵ Loc. cit., num. 35. — ⁶ Man., cap. 17, n. 17 et 20. — ⁷ V. *Restitutio III*, quaer. 6. — ⁸ V. *Furtum*, n. 16. — ⁹ Disp. 19, num. 83. — Lugo, loc. cit.

ad restitutionem in solidum teneri multos socios ad furtum concurrentes, similiter furis aut raptoris aut usurarii ministros.

^{b)} Sporer, *tr. 4, cap. 3, n. 66*; Dicastillus, *lib. 2, tr. 2, disp. 4, dub. 2, n. 29*, non solum probabilem hanc opinionem existimant; sed eam simpliciter et absolute teneant.

Doctrina Busenbaum de cooperantibus.

¹ Tr. 2, disp. 116, n. 2. — ² Tr. 32, cap. 3, qu. 12, n. 70 et 71. — ³ Part. 8, tr. 7, resol. 38. — ⁴ De Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 7, n. 3; et punct. 8, n. 3. — ⁵ Lib. 2, cap. 13, n. 38. — ⁶ Loc. cit., qu. 2, punct. 4. — ⁷ Part. 3, tr. 5, resol. 84. —

⁸ Tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 14, n. 395. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 5, n. 5. — *Angel.*, v. *Restitutio ult.*, n. 5. i. f. — *Less.*, lib. 2, cap. 13, a n. 77. — ¹⁰ De Restitut., disp. 1, qu. 2, punct. 11, n. 15. — ¹¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 4, cap. 7, n. 6.

573. — ^{a)} Molina, *tr. 2, disp. 506, n. 16*; et *disp. 735, n. 5*, ad restitutionem obligat famulum, cui cura specialis alicujus rei demandata sit, sive ab extraneis sive ab aliis famulis eam sinat auferri; secus vero, si res illa non fuerit illi specialiter commissa; dum contra Salmant., *tr. 24, n. 138*; et Lugo, *disp. 19,*

n. 105 et 106, dicunt famulum ad restitutionem teneri, si ab extraneis res auferatur, quamvis ipsi non fuerit specialiter demandata.

578 — ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 22, obligat eo casu confessarium ad restitutionem, sed tantum quando « negligentia praeepti de restitutione est causa cur confessus non restituit ».

ctrinae non videtur dissentire Lessius in contrarium adductus. Nam, ipse¹ tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum *sine ipso, vel alio similem opem conferente, damnum non fieret* (verba Lessii).

Secus autem omnino dicendum cum Lessio², Salmant.³ et communi (quicquid dicant alii apud Salmant.⁴), si damnum sine ipsius ope non obveniret. Quia tunc certe tenetur ad totum, etiamsi, ipso non opitulante, alter eandem opem certe praebuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc., tunc motor principalis tenetur ad totum: cooperantes vero tantum ad partem suam, etiamsi communi consilio ad damnum concurrant. Ita Lugo⁵, Salmant.⁶ cum Bonacina, Dicastillo^{c)}, Lessio, Navarro^{d)}, Molina^{d)}; contra Croix⁷, qui putat, in casu communis consilii quemque teneri in solidum. — Si vero omnes invicem se excitent, sive moveant ad damnum (ita ut, singulis non concurrentibus, damnum non eveniret, ut dicit idem Croix⁸), certe singuli tunc in solidum tenentur. Ita Busenbaum, Roncaglia et Salmant.⁹ — Cum autem dubitatur an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur nisi ad partem suam; juxta id quod diximus supra, *Dubio II, n. 562*.

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit an socius restituerit?

Negant Salmant.¹⁰ et Roncaglia¹¹, dicentes quemque teneri tantum partem

¹ Lib. 2, cap. 13, n. 85. — ² Loc. cit., n. 1. — ³ Tr. 13, cap. 1, n. 151. — ⁴ Loc. cit., n. 149. — ⁵ Disp. 19, n. 90. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, n. 147. — *Bonac.*, disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10, n. 10 et seqq. — *Less.*, lib. 2, cap. 13, n. 36. — ⁷ Lib. 3,

^{c)} Dicastillo, *lib. 2, tr. 2, disp. 4, dub. 2, n. 30 et 31*, disputat de multis vineam simul invadentibus; eosque negat ad restituendum teneri, nisi partem quam quisque acceperit; quod tamen intelligendum esse ait, « si... ingrediantur non communicato consilio ». In certis vero concordat.

^{d)} Navarrus, *Man.*, cap. 17, n. 20, ita loquitur: « Juvans facientem delictum, cooperando... aliquando tenebitur ad restitutionem totius damni per facientem illati, puta cum fuit causa, sine qua nihil damni fuisset illatum; aliquando vero, non nisi ad restitutionem partis ejus, scilicet cujus est causa, sine qua non fuisset illa pars damni illata, licet reli-

suam restituere; quia praesumendum alios socios jam restituisse. — Sed id mihi minime probatur.

Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit eos obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. — Quinimmo satis praesumi valet quod ipsi domini, quibus debetur restitutum, consentiant ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde sit timendum quod nihil restituant, si obligentur ad totum^{e)}.

580. — « 3°. Quod si actio damnificans « fuit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, « aut is eam mala fide absumpsit: tenetur « is primo loco restituere ipsam vel aequi- « valens; et si ille non faciat, reliqui. — « Lessius¹².

« 4°. Si actio damnificans non fuit lu- « crativa, ut quia res perit et destructa « est (ut fit v. gr. in combustione, mutila- « tione, detractone): tunc ante alios primo « tenetur restituere qui mandavit, vel qui « causa fuit primaria, vel exsecutor pri- « marius (ut in bello princeps et dux); et « si is non sit factururus, vel quia non vult, « vel quia non potest, tenentur reliqui, « v. gr. caeteri milites.

« Quod, etsi de militibus speculative « verum sit, practice tamen ii excusantur « per accidens: tum quia non possunt to- « tum restituere: tum quia dominorum « voluntas non est, nec exspectatio, ut

part. 2, n. 62. — ⁸ Loc. cit., n. 58. — *Busenb.*, lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 3, num. 2. — *Roncaglia*, tr. 13, de Restitut., cap. 5, qu. 4, resp. 4. — ⁹ Tr. 13, cap. 1, n. 127 et 148. — ¹⁰ Loc. cit., n. 152. — ¹¹ Loc. cit., qu. 5. — ¹² Cap. 13, n. 39.

quum sic ». — Molina non loquitur de damno ad quod multi communi consilio concurrunt, nisi in quantum loquitur de damno ab exercitu illato; et nihilominus (ita docet Molina, *disp. 734, n. 2 et 3*) singuli tenentur solum de parte sua, dummodo damnum singuli non intulerint, quatenus aliorum auxilio vel comitatu adjuti fuerint.

^{e)} Hinc expedit, secundum dicta S. Alphonsi in *Istruzione e Pratica, cap. 10, n. 54*, ut confessarius aliquando istos (praecipue si sunt conscientiae parum meticulosae) hortetur, ut restituant quod debent, quin quantitatem explicet, id remittens dictamini conscientiae illorum ».

In dubio de restitutione, quilibet tenetur ad totum.

Rudes raro obligantur ad totum.

Si actio fuerit lucrativa, quisnam teneatur primus.

Si fuerit destructiva.

Quid de militibus.

Ordo inter cooperantes, juxta S. Alphonsum.

« plus restituant, quam partem suam; « ideoque, si hanc possunt, ad id tenen- « tur: uti et si quid adhuc reliquum ha- « bent ex iniq. Laymann¹ ex Cajetano, « Molina, etc. — Immo Bonacina², ex « Navarro³, Vasquez et Lessio⁴, dicit, mi- « litem gregarium qui alios non induxit, « non teneri ad restitutionem totius damni « illati a toto exercitu, sed tantum pro sua « parte. Vide supra, *Tract. 4, cap. 1, dub. 5, « art. 3* ».

Ordo restitutionis est quoad cooperantes: 1°. Tenetur restituere mandans sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam sui: ut Salmant.⁵ cum Lessio et Lugo, ac Croix⁶ cum Navarro^{a)}; contra Vasquez^{b)} et Turrianum^{b)}. — 2°. Te-

Impediens alterum a consecutione boni.

582. — « Resp. Attendendum an laeda- « tur jus alicujus, quod a natura, lege vel « aliter habeat, et an per vim, fraudem, « calumniam et mendacia, quis alium im- « pedierit: num vero aliter. — Inde enim « apud Laymann⁹, Bonacina¹⁰, resolvun- « tur sequentes casus:

« 1°. Qui alterum impedivit a consecu- « tione rei debitae ex justitia, tenetur ad « restitutionem. — Lessius¹¹, Filliuccius¹².

¹ Lib. 3, tr. 2, cap. 6, n. 5. — *Cajetan.*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 7. — *Molina*, tr. 2, disp. 734, num. 8. — ² Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 10, n. 18. — ³ *Man.*, cap. 17, n. 20, v. f. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 9, § 1, dub. 2, num. 36. — ⁴ Cap. 13, n. 37. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 141. — *Less.*, loc. cit.,

580. — ^{a)} Petrus Navarra, *lib. 3, cap. 4, num. 101 et 102*, asserit causas damni secundarias teneri aequo primo ad restituendam damni partem. Et ita etiam a Croix allegatur.

^{b)} Croix ex Lugo asserit mandantem to-

netur exsecutor. — 3°. Tenentur aliae causae positivae, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. — 4°. Causae negativae. Salmant.⁷.

581. — « 5°. Si damnum passus con- « net restitutionem principali damnificanti, « etiam minus principales liberantur; non « autem vice versa. Quia ruente princi- « pali, ruit accessorium; non contra. — « Vide Laymann⁸ ».

Hic notandum, quod si creditor promittat alicui ex debitoribus aequo principalibus, se eum non molestaturum, censetur remittere partem illius: nam, si totum exigeret ab aliis, ille cogere ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

Quid, si damnificatus condonet restitutionem.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedivit a consecutione alicujus boni.

582. *Quid, si quis impedit, sine vi aut fraude, aliquem a consecutione justis boni.* — 583. *Quid, si quis impedit mendacius, ne fisco applicentur bona, propter gabellam non solutam.* — 584. *Quid, si quis ex odio, sine vi aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat.* — 585. *An suadens episcopo conferre beneficium minus digno, peccet, et teneatur ad restitutionem. Quid si beneficium debeatur alicui, ratione concursus.* (*Remissive ad Lib. IV, n. 109.*) — 586. *An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur.* (*Remissive ad n. 636.*) — 587. *An teneatur ad damnum, impediens vi aut fraude, etc.* — *Quid, si precibus importunissimis aut metu.* — 588. *Quid, si religiosus suadeat testatori, relinquere bona suo monasterio, relicta ecclesia matrice.*

« 2°. Si res non erat debita ex justitia, « sed conferenda ex libera voluntate, tunc « qui sine vi, fraude et calumnia, collato- « rem inducit, ut v. gr. officium vel lega- « tum, beneficium ecclesiasticum, et simi- « lia dona gratuita, non conferat cui apud « se constituerat, aut qui petierat, sed vel « nulli, vel alteri etiam minus digno; etsi « saepe is possit graviter peccare, prae- « sertim si id ex odio vel alio malo fine

num. 41 et 42. — *Lugo*, disp. 19, n. 123 et 126. — ⁶ Lib. 3, part. 2, n. 55 et 56. — ⁷ Loc. cit., n. 142 et 145. — ⁸ Lib. 3, tr. 2, cap. 6, n. 8, i. f. — ⁹ Lib. 3, tr. 2, cap. 7. — ¹⁰ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 12. — ¹¹ Cap. 12, num. 122. — ¹² Tr. 32, cap. 7, num. 177 et 178.

tum onus in se suscipere, quamvis causa mandans non sit mandatarii superior, contra Vasquez, *loc. cit., dub. 3, n. 57*; et Turrianum, *in 2^{am} 2^{ae}, disp. 12, dub. 3, n. 8 et 9*, negantes mandantem, qui non sit superior, primo ad restitutionem teneri.

« faciat; non tamen tenetur ad restitutionem nem. — Azor ^{a)}, Vasquez, Sà, Bonacina ¹ ».

583. - Quaeritur hic 1°. *An qui fraudibus seu mendaciis, aut falsis testibus impedit, ne fisco applicentur bona quae ob crimen, v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud, essent fisco addicta, teneatur ad restituendum?*

Respondetur cum Lessio ², Sanchez ³, Lugo ⁴; et Salmant. ⁵ cum Diana, Bañez, Azor, Tanner ac aliis communissime, quod post sententiam certo tenetur. — Secus vero, ante sententiam. Quia ante sententiam, nullum jus acquirit fisco ad poenam, quae non nisi post sententiam debetur; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad poenas.

584. - Quaeritur 2°. *An qui impedit alium a consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumnia, teneatur ad restitutionem.* — Adest duplex sententia.

Prima sententia probabilis affirmat. Hanc tenent Scotus ^{a)}, Cajetanus ^{b)}, Salmant. ⁶ cum Bañez ^{b)}, Lugo ^{c)}; item Covarruvias ^{b)} et Major ^{d)}, apud Lessium ⁷, et alii apud Lugo. — Probant ex *lib. 2, § Idem Labeo, ff. de aqua pluv. arc.*, ubi

dicitur: *Si vicinus flumen, torrentem averterit, ne aqua ad eum perveniat, et hoc modo sit effectum ut vicino noceatur, agi cum eo aquae pluviae arcendae non posse... si modo non hoc animo fecerit ut tibi noceat, sed ne sibi noceat.* Probantque ratione: quia animus injustus, quando coniungitur cum opere externo, efficit ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. — Idem videtur sentire D. Thomas ⁸, ubi ait: *Ad quartum, dicendum quod aliquis potest impedire aliquem ne habeat praebendam multipliciter. Uno modo, juste; puta, si intendens... utilitatem Ecclesiae, procurat quod detur alicui personae digniori: et tunc nullo modo tenetur ad restitutionem... Alio modo, injuste; puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam.* Et tunc dicit quod tenetur ei totum damnum resarcire, si episcopus erat determinatus ei dare beneficium; si vero non erat determinatus, tenetur tantum ad aestimationem spei quam ille ad beneficium habebat.

Secunda vero sententia communis (ut fatentur iidem Salmant. ⁹) et probabilior, negat teneri ad ullam restitutionem. —

Probabilius non tenetur.

Vasq., Opusc. de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 19, n. 127. — Sà, v. *Restitutio*, n. 21. — ¹ Disp. 1, qu. 2, punct. 12, n. 2 et 5. — ² Cap. 12, n. 134. — ³ Decal., lib. 2, cap. 22, n. 22. — ⁴ Disp. 18, n. 108. — ⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 104. — *Diana*, part. 3, tr. 5, resol. 52; et tr. 6, resol. 35. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62,

art. 3, dub. 2, concl. 6 et 7. — *Azor*, part. 1, lib. 5, cap. 8, qu. 5. — *Tanner*, tom. 3, disp. 4, qu. 6, dub. 2, num. 76. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, num. 103. — ⁷ Cap. 12, num. 128. — *Lugo*, disp. 18, num. 98. — ⁸ 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 4. — ⁹ Loc. cit., n. 102.

582. - ^{a)} Azor, *part. 3, lib. 4, cap. 9, v. His positus, et quaer. 2*, ex parte tantum consentit; nam *quaer. 2*, ad restitutionem utique obligat eum, qui ex solo odio vel vindicta alium impedit a consequenda re, ad quam nullum jus ceteroquin habet; sed id locum obtinere in eo « qui impedit bonum alterius, solum ut noceat illi, non autem in eo, qui aliquid facit secundum jus quod habet, quamvis malo animo et voluntate id faciat ».

584. - ^{a)} Scotus, *in 4, dist. 15, qu. 2, n. 40*, sententiam hanc perspicue insinuat. Initio enim quaestionis argumentum hoc proposuerat: « Aliquis potest beneficium ecclesiasticum sibi procurare, auferendo per procuracionem suam alteri, sed non tenetur alteri illud restituere ». Cui sic respondet: « Iste tenetur restituere beneficium non totum... sed aliquam portionem correspondentem alicui parti valoris beneficii: et hoc si directe abstulit sibi beneficium, intentione damnificandi eum. Si autem indirecte, scilicet procurando sibi ipsi, et cum hoc etiam damnificare alium intendebat,

tenetur ut dixi. Sed si tantummodo propriae utilitati intendebat providere, et sic procurat sibi, et ex consequenti alius praeter intentionem illius damnificatur, iste ad nihil tenetur illi ».

^{b)} Cajetanus, *in 2am 2ae, qu. 62, art. 2*; Covarruvias, *in cap. Peccatum, part. 2, § 7, n. 8*, ita quidem docent de beneficiorum collatione; sed Cajetanus, *ibid.*, v. *Ad 6um postremo*; Covarruvias, *concl. 5*, secundam sententiam tenent de donationibus, legatis, testamentis, etc.; in quibus cum iisdem auctoribus consentit Bañez, *in 2am 2ae, qu. 62, art. 2, dub. 12*, qui addit etiam idem esse de bonis publicis principaliter destinatis ad communis bonum.

^{c)} Lugo, *disp. 18, n. 98*, adhaeret secundae sententiae, quam S. Alphonsus communem et probabilioram appellat. Cfr. de hoc notam a ad n. 636 infra.

^{d)} Major, *loc. cit.* a Lessio, id est, *in 4, dist. 15, qu. 16*, nihil habet quod possit huic nostro casui applicari.

Eamque tenent Lessius ¹, Petrocorensis ²; Palaus ³ cum Vasquez, Gutierrez, Navarra et Rebello; Roncaglia ⁴ cum Antõnio a Spiritu S.; Sporer ⁵, qui vocat sententiam veram et communem, cum Tamburinio ⁶, Viva ⁷, Laymann ⁸, Hozmann ⁹, Elbel ¹⁰, Bonacina ¹¹, Molina ¹², Sanchez ¹³; Croix ¹⁴ cum Turriano, Esparsa, etc.; Mazzotta ¹⁵. Eademque sententiam ut certam tenet Sotus ¹⁶ (quem male citant pro se Salmant. ¹⁷); nam Sotus sic expresse ait: *Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, praebendam absque vi et fraude sibi vel amico procurat, etiamsi ex odio alterius id faciat, et contra caritatem delinquat, ad nullam tenetur restitutionem.* — Ratio, quia nemo potest obligari ad restitutionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse sit efficax causa illius damni et in illud positive influat. Ad damnum autem afferendum non sufficit intentio; sed requiritur actio externa, quae non solum sit occasio (ut esset in praesenti casu), sed etiam sit vera et efficax causa damni: nam alias, si illud evenit, aliunde evenit et mere fortuito. — Unde, si tu hujusmodi nocumentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem, vel tantum contra caritatem, vel tantum affective contra justitiam; non autem effective, cum ille non habeat jus. Et ideo opus externum cum pravo animo conjunctum, non erit effective sed tantum affective injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitutionis. Falso enim dicitur is effective pati injustum damnum, qui privatur re, ad quam nullum jus habet.

Ad textum autem, ut supra oppositum, respondetur 1°. cum Lessio, Anacleto ^{e)} et

Croix, illam esse legem poenalem, quae ante sententiam non obligat. — Deinde respondetur 2° cum Soto, quod lex illa juste prohibuit arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas ex hoc tibi provenit; unde recte ait Sotus quod eo casu tu non habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam ex vi legis id prohibentis. E converso, si id facias ad tuam utilitatem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quae negat actionem vicino, semper ac tu arcas aquam *ne tibi noceat*, etiamsi facis ut vicino noceas.

Nec etiam obstat doctrina S. Thomae supra allata. Nam explicat Sotus ¹⁸, S. Doctorem intelligere, impediendum aliquem ab obtinenda praebenda tunc teneri ad restitutionem damni, quando impedit *injuste*, ut S. Doctor exprimit, nempe vi vel fraude.

Nec obstat, quod ibi dicat: *Putat, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium vel vindictam.* Nam Angelicus hic supponit injustitiam, cujus causa sit odium: *Facere enim ex odio* (ait Sotus)... *non te onere restitutionis gravat, sed facere injuste, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

585. - Hinc inferitur 1°. Quod si quis ex odio, sed sine vi vel fraude, suadet episcopo, etiam determinato ad conferendum beneficium digniori ^{a)}, ut conferat minus digno (etiamsi probabilius sit, quod tam episcopus quam suasor graviter peccent, quamvis beneficium sit simplex, ut dicitur *Lib. IV, n. 93*): suasor tamen non tenetur ad ullam restitutionem; quia non laesit justitiam commutativam, avertendo

Avertens episcopum sine vi et fraude, ne conferat beneficium digniori, non tenetur ad restitutionem.

¹ Lib. 2, cap. 12, n. 128. — ² Lib. 4, de Just., cap. ult., qu. 6. — ³ Tr. 13, disp. 2, punct. 11, § 5, n. 3. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 19, num. 127. — *Gutierrez*, Can. Quaest., lib. 2, cap. 11, a n. 71. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 3, cap. 5, n. 7. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 1, n. 5. — ⁴ De Restitut., cap. 3, qu. 4. — *Anton. a Spir. S.*, Director Confessar., tr. 10, disp. 8, n. 345. — ⁵ Tr. 4, cap. 2, n. 213. — ⁶ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 4, § 2, n. 4. — ⁷ De Restitut., qu. 2, art. 1, n. 5. — ⁸ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 7, n. 1. — ⁹ De Restitut., num. 539. — ¹⁰ De Restitut., confer. 4,

n. 108. — ¹¹ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 12, n. 2. — ¹² Tr. 2, disp. 727, num. 4. — ¹³ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, num. 6 et 27. — ¹⁴ Lib. 3, part. 2, num. 148. — *Turrian.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 16, dub. 1, n. 8. — *Esparsa*, *Curs. theol.*, lib. 8, qu. 35, artic. 1. — ¹⁵ Tr. 4, disp. 1, qu. 2, cap. 3, qu. 4. — ¹⁶ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 6 arg., v. f. — ¹⁷ Tr. 13, cap. 1, num. 103. — *Less.*, cap. 12, num. 128. — *Croix*, lib. 3, part. 2, num. 149. — *Sotus*, loc. cit. — ¹⁸ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 6 art. 3, ad 6 arg.

^{e)} Anacleto, *tr. 9, dist. 5, n. 91*, ubi hanc interpretationem insinuat, de alio argumento tractat, et de aliis juris legibus, non vero de praesenti lege loquitur.

585. - ^{a)} Ampliationem istam de episcopo jam determinato ad beneficium digniori conferendum, plerique auctores ex infra citandis praetermittunt; in reliquis vero concordant.

collatorem a conferendo beneficio, ad quod alter jus non habebat. — Ita Glossa ^{b)}, Sotus ¹, Silvester ²⁾, Lessius ³, Laymann ³, Roncaglia ⁴, Holzmann ⁵; Palaus ⁶ cum Vasquez, Gutierrez et Rebello; Sporer ⁷ cum Molina ^{c)} et communi. Item Sà, Filiucci, Navarrus et Dicastillus, apud Salmant. ⁸ (qui hoc probabile vocant, licet oppositum alibi probabilius putent ⁹). — Vide dicenda *Lib. IV, n. 106 usque ad 108.*

Dicendum tamen cum probabiliore sententia, teneri ad restitutionem, eum qui post concursum impedit digniorem a consequendo beneficio; juxta dicenda *Lib. IV, n. 109.*

Infertur II°. Propter eandem rationem non teneri ad restitutionem qui sine vi vel fraude impedit testatorem, ne relinquat haereditatem alicui, qui ad illam nullum jus habet. — Laymann ¹⁰, Eibel ¹¹, Tamburinus ¹², Sporer ¹³ cum Sanchez, Soto, Molina, etc.

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens ut homicidium alteri imputetur, teneatur damnum restituere quod ex imputatione ille passus fuerit? — Vide *n. 636.*

587. — « 3°. Si in re praedicta, ex libera voluntate conferenda, aliquis per vim, fraudem vel calumniam, collatorem incederet ne ei daret; aut eum a petitione

« (cum quis habeat jus petendi); aut a consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam vel mendacium impediret (cum etiam quis habeat ne inique impediatur): is teneretur ad compensationem damni, arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur; dummodo tamen eo sit dignus: nam si indignus est, non tenetur ad restitutionem, nisi fae, si eam forte laeserit. — Lessius ¹⁴, Molina ¹⁵, Sà ¹⁶; vide Bonacina ¹⁷ ».

Censent Salmant. ¹⁸, quod aequiparantur vi preces importunissimae, aut metus reverentialis, maxime si ei addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces: ut dicunt ¹⁹.

588. — Nota hic autem quod graviter peccat religiosus, qui suadet testatori, ut suo monasterio, potius quam ecclesiae matrici bona relinquat: ex *Clem. 1, de privil.*, in qua etiam adest excommunicatio ^{a)}.

Non tenetur tamen ad restituendum, quia ecclesia nullum habet jus quaesitum: ita Sanchez ²⁰, Lugo ²¹, et Croix ²², Molina. Immo Sanchez putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate testantis, modo non petat pro se vel amicis.

Vi aequiparantur preces importunissimae et metus reverentialis.

Religiosus suadens ut legatum fiat monasterio, graviter peccat.

Non tenetur ad restitutionem.

Quandoque a peccato excusatur.

¹ De Just., lib. 4, qu. 6, art. 3, coroll. 1. — ² Cap. 12, n. 128. — ³ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 7, n. 2. — ⁴ De Restitut., cap. 3, qu. 3, resp. 3. — ⁵ De Restitut., n. 340. — ⁶ Tr. 13, disp. 2, punct. 11, § 5, n. 3. — ⁷ Vasq., de Benefic., cap. 2, § 3, dub. 19, n. 127. — ⁸ Gutier., Canon. Quaest., lib. 2, cap. 11, a n. 71. — ⁹ Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 1, n. 5. — ¹⁰ Tr. 4, cap. 2, n. 210. — ¹¹ Sà, v. Restitutio, n. 21. (in edit. genuin., n. 22.) — ¹² Filii., tr. 32, n. 180. — ¹³ Navar., Man., cap. 17, n. 69. — ¹⁴ Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 8, dub. 2, n. 35. — ¹⁵ Tr. 13, cap. 1, n. 106. — ¹⁶ Loc. cit., n. 107. — ¹⁷ Loc. cit., n. 1. — ¹⁸ De Restitut.,

confer. 4, num. 108. — ¹⁹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 4, § 2, n. 4. — ²⁰ Loc. cit., n. 213, cum n. 203. — ²¹ Sanch., Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 27. — ²² Sotus, loc. cit., art. 3, v. f. — ²³ Molina, tr. 2, disp. 727, n. 4. — ²⁴ Lib. 2, cap. 12, n. 123. — ²⁵ Tr. 2, disp. 136; et disp. 727, n. 2. — ²⁶ V. Restitutio, n. 21. — ²⁷ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 12, n. 2 et 6. — ²⁸ Tr. 14, de Contractib., cap. 5, n. 30. — ²⁹ Tr. 9, de Matrim., cap. 9, n. 37. — ³⁰ Consil., lib. 2, cap. 1, dub. 49, n. 28. — ³¹ Disp. 18, n. 95. — ³² Lib. 3, part. 2, n. 74. — ³³ Molina, tr. 2, disp. 727, n. 3. — ³⁴ Sanch., loc. cit.

^{b)} Glossa, in cap. 2 de off. custod., v. Sanctiores, haec habet: « Melior, justior et sanctior debet eligi; tamen si alius eligatur, licet non sit melior, sufficit quod sit sufficiens: quia conveniens scientia sufficit in praelato ». — Silvester, v. Episcopus, n. 10, v. Septimum, pariter scribit: « In conferendo etiam beneficia, debet attendere ut conferat dignis ». Ex

quibus plane colligitur nullum jus digniori competere, proindeque nullam ei restitutionem deberi, si praetermissus fuerit.

^{c)} Sporer non dicit esse commune nec citat Molinam; qui tamen, *tr. 2, disp. 727, n. 4*, tuetur hanc S. Alphonsi sententiam.

588. — ^{a)} « Sub interminatione maledictionis aeternae », ut loquitur Pontifex.

DUBIUM V.

Cui vel quibus restituendum.

589. *Quid, si creditor sit incertus.* — 590. *An, tradita re pauperibus, sit restituenda domino comparenti.* — 591. *Quid notandum circa compositionem in debitis incertis.* (Usque ad n. 594.). — 595. *Quid, circa furta minuta.* — 596. *An bona certa sint restituenda domino, vel possessori.* — 597. *An fur teneatur rem mittere domino cum magno suo damno.* — 598. *Quid, si sumptus pro missione excederent valorem rei.* — 599. *Quid, si acceperis a possessore bonae fidei rem non suam.* — 600. *Emptor rei furtivae, an possit eam reddere furi.* (Vide etiam dicta n. 569). — 601. *An revendens rem emptam bona fide, teneatur pretium restituere emptori.* — 602. *Quid notandum circa thesauros inventos.* — 603. *An inventor rei perditae possit eam sibi retinere.* — 604. *Quid notandum circa res captas venatione.* — 605. *Quid, si quis venatur in locis reservatis.* — 606. *Quae venatio vetetur clericis et religiosis.*

589. — « Resp. Attendendum ad naturam justitiae, et quis damnum patiat, quidve ratio et leges ferant communiter. — Vide Lessium et Laymann ¹.

« Unde resolves:

« 1°. Quando bona restituenda, sive debita quaecumque sunt incerta, hoc est, cum cui debeantur ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc si ea habeas sine delicto (ut si invenisti, vel a mercatore v. gr. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, et jam is discessit, nec scis quo abierit), teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi. — Postquam, si spes non sit sciendi domini, probabile est quod non tenearis ea dare pauperibus: licet ita plerique cum S. Thoma sentiant », [Quorum sententiam vocant communem Salmanticenses ²; sed vide n. 603] « et sit magis pium ac practice suadendum; sed possis tibi retinere, ut docet Petrus Navarra, quem sequitur Laymann ³ et Lessius ⁴, idque Diana ⁵, dicit esse tutum in praxi ». [Cum

Palao et Dicastillo, apud Salmant. ⁶: exceptis debitis ob usuram aut simoniam, ex textibus allatis in fine hujus numeri ^{a)}].

« Si vero ea habeas ex delicto, ut furto, usura, etc., teneris ea restituere pauperibus vel ecclesiae, hospitali, etc. Quia debet tunc fieri restitutio meliori modo quo potest: ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus animae, dum in pauperes expenditur. — Ita communiter doctores, ut videbis apud Laymann ⁷ ».

Quaeritur 1°. *Quomodo faciendae restitutio, si dominus rei est incertus?* Distinguendum, et videndum an res accepta sit bona vel mala fide. Si mala fide, tunc iterum distinguendum est:

1°. Vel dominus incertus rei est ignotus tantum in particulari, prout si sciretur, rem spectare ad aliquem ex tribus vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitui fieri pauperibus. Sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit. — Ita Silvius ^{b)}, Lessius ^{c)}; idem

Possessa ex delicto.

Si dominus sit ignotus in particulari, res nequit restitui pauperibus.

Less., lib. 2, cap. 14, dub. 6 et 7. — ¹ Lib. 3, tr. 2, cap. 9. — ² S. Thom., 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, ad 3. — ³ Tr. 13, de Restit., cap. 1, n. 214. — ⁴ Petr. Navar., lib. 4, cap. 2, num. 46 et 47. — ⁵ Loc. cit., cap. 9, num. 1. — ⁶ Loc. cit.,

cap. 14, n. 38. — ⁷ Part. 2, tr. 17, resol. 5, i. f. — ⁸ Palaus, tr. 32, disp. 1, punct. 13, § 3, n. 1. — ⁹ Dicast., lib. 2, tr. 2, disp. 9, dub. 14, n. 381. — ¹⁰ Loc. cit., n. 213. — ¹¹ Loc. cit., cap. 9, n. 2.

589. — ^{a)} Scilicet apud Salmant., loc. cit., n. 209, uti liquet ex prima edit. S. Alphonsi, lib. 3, tr. 5, cap. 2, dub. 5, resolv. 2, not. b.

^{b)} Silvius, in 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, quaer. 1, concl. 2, ait restitutionem faciendam illis esse: « vel sortem mittendo, vel inter eos dividendo, aut concordiam ineundo; quae si non potest iniri, auctoritate judicis fiat aequa distributio ». — Quibus fere consentit Cajetanus, in eundem loc., art. 5, ad 3:

« Quando, inquit, sciri non potest dominus in particulari, sed scitur quasi sub distinctione quod alicui istorum debetur, non est omnino ignotus dominus. Unde debet eis dari vel distribui eisdem, vel ut sorte aliquis accipiat, quando divisa res pluribus non prodesset, et unita aliquem relevaret. Et ne alicui fiat injuria, de eorum voluntate agendum est, quidquid agendum est ».

^{c)} Lessius, cap. 14, n. 32, negat bona in-

que dicunt Palaus, Molina, Cajetanus ^{b)}, Petrus Navarra, etc.

2°. Vel autem dominus est *ignotus in generali*, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertinet: et tunc restituito fieri debet pauperibus, ut habetur in cap. *Cum tu, de usuris*, ubi praecipitur usurariis, restitutionem facere dominis vel eorum haeredibus, vel his non superstitibus, pauperibus.

Sufficit autem quod restituito fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quod fiat locis piis; ut communiter docent Lessius ¹, Navarrus ², Salmant. ³, Croix ⁴; Bonacina ⁵ cum Azor, Molina, Petro Navarra, Vasquez, Filliuccio, etc. — Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia ut proprii domini invenirentur; nam, si ante diligentiam adhibitam fieret restituito pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset. — Praeterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restituito fiat quibuscumque illius loci indiscriminatum, res verosimiliter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restituito tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci: ut communiter tenent Sil-

vester ⁶, Bonacina ⁷; et idem dicunt Salmant. ⁸ cum Soto, Rebello et Tapia. Et quamvis Silvius ⁹ dicat congruentius esse, ut eo casu restituito fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est; addit tamen id non esse necessarium.

Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restituito faciendae est pauperibus ejusdem communitatis laesae. — Vide dicenda n. 595, v. *Alii vero*.

590. — Queritur 2° *Si res, post debitam diligentiam adhibitam ad invenendum dominum, tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat; utrum ei restituenda sit?*

Negant Navarra, Sotus, Henriquez, Ledesma ^{a)}, apud Croix ¹⁰; item Cajetanus ^{a)} et Bonacina, apud Sporer ¹¹. Quia, cum debita diligentia est praemissa, pauper aut locus pius absolute acquirit dominium rei.

Dicitur: *quando debita diligentia est praemissa*; nam alias certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse; quoniam nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cum eo casu dominus sit rationabiliter inventus.

Communius vero Laymann ¹², Salm. ^{b)}, Palaus ¹³, Lessius ¹⁴, Sporer ^{c)}; et Croix ¹⁵

lib. 2, qu. 12, n. 14 et 16. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 4. — ⁹ In 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, quaer. 1, concl. 4. — *Petr. Navar.*, de Restitut., lib. 4, cap. 2, n. 56. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ante resp. ad 3, v. *Ex quo sequitur*. — *Henric.*, lib. 7, cap. 34, num. 8. — ¹⁰ Lib. 3, part. 2, num. 95. — *Bonac.*, de Restitut., disp. 1, qu. 3, punct. 4, n. 17 et 18. — ¹¹ Tr. 4, cap. 3, n. 104. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, num. 24, v. f. — ¹³ Tr. 81, punct. 19, n. 7 et 8. — ¹⁴ Cap. 14, num. 43. — ¹⁵ Loc. cit., num. 95.

let; et Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3, loquuntur non de ipso paupere cui res tradita sit, sed de debitore: « Si quis absque inquisitione (verba sunt Cajetani) rem alterius pauperi dedisset, non satisfacisset, sed teneretur invento domino restituere ». Igitur hi duo auctores non satis accurate citantur a Croix.

^{b)} Salmanticenses, tr. 12, de *Justitia et Jure*, cap. 2, n. 86, ita quidem tenent de ipso inventore; sed n. 87, loquuntur de pauperibus, quibus res inventa jam applicata esset, et negant eos teneri in foro interno ad restitutionem, etsi res inventa in se vel in aequivalenti adhuc perduret.

^{c)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 113, de inventore loquens, haec dicit juxta opinionem quam

cum Molina ^{d)}, Diana, etc., dicunt, quod si res exstat, pauper debet eam restituere domino comparenti; si vero est consumpta, tantum id in quo factus est ditior. Ratio, ut ait Palaus, quia, licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc exstat tunc in aequivalenti. — Sed haec ratio non videtur congrua; nam si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restituito, sive res exstat sive non.

Melius igitur distinguendum cum Lugo ¹, juxta ea quae de inventore rei perditae fusius dicemus infra n. 603 cum eodem Lugo, Holzmann ^{e)} et Croix ² (qui ³ non sibi cohaeret): — Quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile quod dominus inveniat; tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. — Quando vero adhuc post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium; et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere si compareat. Additque Lugo ⁴, ex ipsa manifestatione domini tunc communiter argui, quod non adfuerint debita circumstantiae ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. (Sed vide omnino dicenda dicto n. 603). Recte tamen excipiunt ^{f)} Sporer ⁵ et Wigandt ⁶, nisi pauper aut locus pius bona fide rem jam praescripserit; quia virtute praescriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

Diana, part. 11, tr. 8, resol. 12. — *Palaus*, loc. cit., n. 7. — ¹ Disp. 21, n. 102. — *Lugo*, disp. 6, n. 104 et 140. — ² Lib. 3, part. 2, n. 89. — ³ Loc. cit., n. 95. — ⁴ Disp. 21, n. 102. — ⁵ Tr. 4, cap. 3, n. 113. — ⁶ Tr. 8, exam. 3, qu. 10, n. 50, resp. 4. — ⁷ Tr. de bull. Cruciat., cap. 18. — ⁸ De 13 april. 1744, § 25. — *Corduba*, Quaestionar., lib. 5, de Indulgent., qu. 44, v. *Secunda opinio*. — *Turrian.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 41, dub. 1,

profecto existimat probabilem; ipse vero n. 114, loquens tum de re inventa, tum de quacumque re incerti domini, sine delicto debita, sibi placere ait sententiam cardinalis de Lugo, cui S. Alphonsus infra adhaeret.

^{d)} Molina, disp. 746, i. f., asserit rem esse restituendam, si adhuc apud pauperem exstet; secus, si jam alienata sit aut consumpta.

^{e)} Holzmann, de *Just. et Jure*, n. 59, sic ait: « Inventorem non illico evadere rei inventae dominum, sed possessorem tantum, donec eam legitime praescripserit. Unde si durante praescriptionis tempore, dominus rei

591. — Notandum quod super his debitis incertis bene potest fieri compositio per bullam Cruciatiae (quae refertur apud Tamburinium ⁷), pro regnis Hispaniarum, Sardiniae et Siciliae, et pro omnibus aliis particularibus, quibus bulla communicatur. — Potest etiam haec compositio fieri per S. Poenitentiarium: sed si ab ipsa obtineatur, constituit Benedictus XIV in sua bulla: *Pastor bonus* ⁸, quod restituito fiat, cum poterit commode fieri, iis in locis ubi furtum factum est.

An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? — Affirmant Corduba, Turrianus, Alensis ⁹, apud Lugo ⁹. Sed negant Covarruvias, Sotus, Navarrus, Molina et alii communiter ¹⁰.

Verius tamen distinguendum cum Lugo, et dicendum eam valere, si restituito sit faciendae ex sola lege ecclesiastica, puta, ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; secus, si restituito aliunde sit debita. — Ratio primi, quia Pontifex in lege propria valide dispensat; ratio secundi, quia bonorum aliunde debitorum Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide Lugo ¹¹; et vide Quaest. n. seq.

592. — Queritur autem: *an, compositio facta, debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat?*

Dicunt alii, teneri restituere id in quo factus est ditior. Ita Villalobos, Rodriguez, apud Tamburinium ¹²; et Cajetanus ^{a)}, So-

num. 6. — ⁹ Disp. 21, n. 95. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 3, § 1, num. 3. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 3. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 93. — *Molina*, disp. 748, num. 5. — ¹⁰ Ap. Lugo, loc. cit., n. 95. — *Lugo*, loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., num. 96. — *Villal.*, part. 1, tr. 29, num. 9. — *Rodrig.*, Explic. bull. composit., dub. 6, n. 8. — ¹² Loc. cit., cap. 18, § 5, n. 9.

compareat, et res adhuc exstat, vel in se vel in aequivalenti, illi restitui debet ».

^{f)} De rebus inventis disputantes.

591. — ^{a)} Alensis, *Sum.*, part. 4, qu. 24, membr. 5, art. 2, § 1, satis perspicue innuit hanc opinionem; cum enim omnia bona (ita Alensis) sint Ecclesiae et membrorum Christi, « summus dispensator illa potest dispensare, quae non habent certos possessores ».

592. — ^{a)} Cajetanus citatur hic a Renzi ex Diana, a Diana autem ex Villalobos; at vero loc. cit. in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, nihil de his habet.

Compositio fieri potest super debitis incertis.

Compositio sine causa, valet in debitis ecclesiasticis.

In reliquis non valet.

Quid, si dominus compareat post compositio-nem.

Secus, si dominus sit ignotus in generali.

Modo adhibita sit diligentia.

Restitui potest pauperibus cujuscumque loci, si defraudati pauci sunt.

Secus, si plures defraudati sunt.

S. Alphonsus distinguit:

Si non sit spes inveniendi domini, nulla obligatio restitutionis.

Secus, si adsit spes reperiendi domini.

Si dominus compareat postea, alii negant restituendum esse ei.

modo diligentia adhibita sit.

Alii affirmant.

tus, etc., apud Renzi¹. Ratio, quia non praesumitur Pontifex, dominos rebus suis exspoliare voluisse. — Alii vero dicunt ad nihil teneri; ut Salmant.² cum Trullench, Dicastillo^{b)}, Tapia^{c)}, etc.; et idem tenent Lugo³ et Tamburinius⁴, semper ac praemissa sit debita diligentia. Ratio, quia Pontifex, ut administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per compositionem propter bonum publicum.

Notat autem Viva⁵ cum Villalobos, Diana et Mendo; idemque dicunt Trullench et Henriquez apud Croix⁶, cum Busenbaum (infra, n. 696, ad 2), hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab episcopo; cum hoc nullo jure sit reservatum Papae, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono animarum suarum. — Sed contradicunt verius Lugo⁷, ac Molina cum Rodriguez^{a)}, Turriano, Corduba^{d)}, etc., apud Croix⁸. Ratio, quia id non potest efficere episcopus: nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos reges vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cum haec pertineat ad solam Sedem Apo-

stolicam, ex clem. *Quia contingit, de religiosis domib.*, ubi dicitur: *Quia contingit... Cum tamen ea quae ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium (salva quidem Sedis Apostolicae auctoritate), converti.*

Sed quoad ultimas voluntates, vide infra n. 931, et Lib. VI, ex n. 329.

593. - Compositio haec solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis male perceptis. Croix⁹. — Dicunt etiam Escobar¹⁰, Tamburinius¹¹; item Vasquez, Lopez et alii, apud Diana¹², compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum Croix¹³, Diana¹⁴; quia talis restitutio omnino faciendae est eisdem civibus defraudatis^{a)}. Vide mox dicenda n. 595.

594. - An vero, si creditor sit notus, sed tam longe absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? — Affirmant Turriano, Covarruvias, Rodriguez^{a)}, et putat probabile Lugo¹⁵. — Sed videtur probabilius oppositum, cum Soto et Henriquez, apud Croix¹⁶: quia compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus.

Compositio datur pro fructibus ecclesiasticis male perceptis.

Non vero pro furtis minutis.

Quid, si creditor sit notus, sed longe absit.

¹ Sotus, in 4, dist. 21, qu. 2, art. 4, v. t. — ² In 7 Praec., cap. 3, sect. 7, qu. 26. — ³ Tr. 13, cap. 1, n. 217. — ⁴ Trull., Exposit. bull. Cruciat., lib. 3, dub. 4, n. 8. — ⁵ Disp. 21, n. 98. — ⁶ De bull. Cruciat., cap. 18, § 5, n. 10. — ⁷ De Restitut., qu. 4, art. 3, num. 3. — ⁸ Villal., part. 1, tr. 29, num. 11. — ⁹ Diana, part. 4, tr. 4, resol. 112. — ¹⁰ Mendo, in bull. Cruciat., disp. 32, n. 16 et seqq. — ¹¹ Trull., loc. cit., dub. 1, n. 3. — ¹² Henr., lib. 7, cap. 33, n. 4. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 418. — ¹⁴ Disp. 21, n. 107. — ¹⁵ Molina, disp. 748, n. 7. — ¹⁶ Turrian., disp. 41, dub. 2, n. 12. — ¹⁷ Loc. cit., n. 418. —

¹⁸ Loc. cit., num. 416. — ¹⁹ Lib. 37, num. 71. — ²⁰ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 3, num. 19. — ²¹ Vasq., de Restitut., cap. 5, § 4, num. 47. — ²² Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 138 cum cap. 137, v. Neque necesse est. — ²³ Part. 4, tr. 4, resol. 46. — ²⁴ Loc. cit., num. 417. — ²⁵ Loc. cit. — ²⁶ Turrian., in 2na 2^{ae}, disp. 41, dub. 3, n. 28. — ²⁷ Covar., in cap. Peccatum, part. 3, § 1, n. 3. — ²⁸ Disp. 21, num. 139. — ²⁹ Sotus, in 4, dist. 21, qu. 2, artic. 4, v. f. — ³⁰ Henr., lib. 7, cap. 34, num. 2. — ³¹ Lib. 3, part. 2, num. 418.

b) Dicastillus male a Salmant. tamquam huic sententiae patrocinans allegatur; oppositum enim tenet, de Restit., disp. 9, dub. 14, n. 396. « Probabilius... existimo, inquit, quoties res exstat in se vel in aliquo sui, debere illi restitui in utroque foro, a quocumque possideatur, etiamsi per publicam potestatem, sive per bullam compositionis aut titulo pauperitatis ea fuerit applicata ».

c) Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 11, non loquitur de bulla compositionis, sed de alio casu, de quo Salmant. simul tractat.

a) Rodriguez, Explic. bull. compos., dub. 4, n. 6; Corduba, Quaestionar., lib. 5, de Ind., qu. ult., v. Et si rursum quaeratur, hanc utique secundam sententiam tenet, modo tamen contraria consuetudo non vigeat.

593) - a) S. Alphonsus, in Istruzione e Pratica, cap. 10, n. 68, rectius loquitur, et magis consentaneae cum eis quae dicenda sunt n. 595 et quae jam dicta sunt n. 534, v. Sed probabilius, inquit: « Nec licita est [compositio], quando faciendae est restitutio furto- rum minorum ab eis qui vendunt vinum, oleum, etc., quia tunc necessario faciendae est pauperibus loci; quinimmo, ex communiore sententia... nec satis est eam fieri dictis pauperibus... sed civibus ipsis est faciendae, qui ad tabernam concurrunt. Quamquam, uti diximus n. 28, pariter non peccatur, si fiat pauperibus ». Cfr. Hom. Apost., tr. 10, n. 68.

594. a) Rodriguez, op. cit., dub. 2, n. 3, ita tenet, casu quo res non sit debita ex delicto, nec domino transmitti queat, nisi cum expensis, quae ejus valorem superent.

An autem haeres qui compositionem obtinuit teneatur summam relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui testatoris? — Affirmat Molina^{b)}. — Sed negat Lugo^{b)}, et assentit Croix¹, si concessio facta est illi, non ut haeredi, sed ut tali personae. Secus vero, si facta sit ei ex vi potestatis quam testator habuit.

595. - « 2°. Qui multis minutis furtis, « v. gr. olei, panis, vini, etc., damnus intulit multis civibus; eum teneri restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus « (minoris deinceps vendendo aut majore « mensura, donec veniatur ad aequalitatem ») dicit Molina. — At Vasquez^{a)} et « Escobar dicunt esse probabile quod possit dare pauperibus, praesertim civitatis « ejusdem ».

Alii igitur dicunt, ut Escobar², Ana- cletus^{b)}; item S. Thomas^{c)}, Vasquez^{a)}, Lopez et alii, apud Diana³, quod pro hujusmodi furtulis commissis a venditoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cum regula sit generalis, de-

bita incerta pauperibus esse restituenda: ut in simili casu de usurario, qui pluri- bus incertis defraudavit, sancitum est in cap. Cum tu, de usur.^{d)}. Advertunt tamen, restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci^{e)}; quia, cum communitas illius loci sit laesa, illi damnus resarciendum est. Nisi (excipit Bonacina⁴) damnus sit illatum aliquibus paucis personis incertis; quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci. Et hanc sententiam Diana⁵ non audet dicere improbabilem, propter auctoritatem D. Thomae.

Alii vero, quorum sententiam tamquam communissimam suadendam puto, dicunt, talem restitutionem omnino, quoad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cum existant damnus passus et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnus compensari debet. — Ita Laymann^{f)}, Concina⁶, Sporer⁷ cum communi, ut asserit; Croix⁸, Diana⁹, Tamburinius¹⁰, Salmant.^{g)} cum Dicastillo^{g)},

¹ Lib. 3, part. 2, n. 419. — ² Molina, disp. 745, n. 4. — ³ Escob., tr. 3, exam. 2, cap. 6, n. 162. — ⁴ Lib. 37, n. 71, cum n. 45. — ⁵ Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 137. — ⁶ Part. 4, tr. 4, resol. 46, v. f. — ⁷ De Restitut., disp. 1, qu. 3,

punct. 4, n. 10. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Dissert. 2, de Restitut., cap. 13, n. 10. — ¹⁰ Tr. 4, cap. 3, n. 117. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, num. 417. — ¹² Part. 4, tr. 4, resol. 46. — ¹³ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 3, n. 19.

b) Fusius et clarius Molina, disp. 760, n. 3, quaerit: « Quid si aliquis habeat debita aliqua certa, et alia incerta, neque habeat sufficientia bona, unde utrisque debitis satisfacere possit, auctoritateque Summi Pontificis compositionem faciat circa bona incerta, poteritne tunc retinere sibi quantitatem illam, circa quam compositionem fecit, non solvendo de illa debita certa, sed eam sibi reservando ». Et deinde, de haerede qui ejusmodi compositionem circa bona incerta defuncti obtinuit, respondet: « Hunc etiamolvere teneri de ea summa debita certa defuncti ». Ratio autem quam affert est: « Quoniam compositionem eo modo efficiendo, agit negotium ac partes haereditatis ac bonorum defuncti, eaque de causa summa illa circa quam est facta compositio, manet pars bonorum defuncti, quae proinde restitutioni est obnoxia, quousque integre defuncti debita solvantur ». Quae ratio non obscure concordat cum responso disjunctivo S. Alphonsi. — Lugo vero, disp. 20, n. 12, casum eodem modo quam Molina proponit; sed respondet uti S. Alphonsus asserit.

595. - a) Vasquez, de Restit., cap. 5, § 4, n. 47, a Diana citatur pro alio casu, qui forte huic affinis est; tractat scilicet de eo qui tempore necessitatis cuidam communitati triticum vendidit ultra pretium a lege taxatum.

Et dicit restitutionem faciendam esse civibus qui postea panem carius emerunt, non vero communitati, quae laesa non fuit.

b) Anacletus, tr. 9, de Praec. decal., dist. 5, qu. 2, n. 20, ait haec restituenda esse, quantum fieri potest, iis a quibus acceperunt; « aut si ii ignorentur, vel amplius conveniri non possunt, talia pauperibus erogando ».

c) S. Thomas, in 4, dist. 15, qu. 1, art. 5, solut. 4, ad 1, universaliter scribit: « Quando incertus est dominus rerum ablatarum, pauperes sunt haeredes; et ideo non deobligatur a debito restitutionis, nisi det pauperibus pro anima illius, cui restitutio debebatur, adhibita tamen prius diligentia debita ».

d) In defectu scilicet eorum qui defraudati sunt eorumque haeredum.

e) Lopez tamen, loc. cit., concedit restitutionem fieri posse pauperibus alius loci.

f) Laymann, lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 9, n. 2, in med., ita scribit: « Si a multis ejusdem communitatis incolis bona ablata sunt, incumbere obligationem restitutionis, si ea ita institui possit industria magistratus, ut particularibus personis, quae damnus passae fuerunt, saltem secundum notabilem partem satisfiat; ideoque talem restitutionem velle censeantur ».

g) Salmant., tr. 13, cap. 1, n. 215, i. f.; et

Obligatio haereditis qui compositionem obtinuit.

Venditor civis furtulis defraudans, restituere teneretur.

Juxta alios, potest restituere pauperibus.

sed pauperibus ejusdem loci.

Limitatio.

Restitutio faciendae ipsis civibus.

Restituens tamen pauperibus satisfaciendi obligationi gravi.

Si adsit causa, excusatur etiam a veniali.

Bona certa, restituenda possessori vel damnificato.

Limitationes.

Rebello et Tapia. Verumtamen censeo (juxta dicta *n. 534, Qu. 2, v. Sed probabilis*), quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suae gravi obligationi, si pauperibus restituant. — Quapropter excusantur etiam a veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa; puta, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommodo, vel si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus praesumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatore Tournely¹, qui, loquens signanter de tabernario qui communitatem defraudavit, ita ait: *Deinde, ut quod vere furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est exsecutio quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiae: hoc, sive per parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter, in pauperes loci quem laesisti diffundi cures, vel in alia opera eidem loco utilia insumas.*

596. - « 3°. Quando bona sunt certa, « ordinarie restitui debent possessori justo « a quo accepta sunt, vel cui damnum « illatum, etsi is non sit immediatus dominus. — Unde quod acceptum est a « depositario, commodatario, conductore, « custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui; quia alioqui « ipsis fieret injuria, si jure possessionis, « detentionis, custodiae aut utilitatis spoliarentur; et damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

« 4°. Excipitur tamen hinc 1°. Si horum « nihil interesset, ut si sine illorum damno, « infamia, domino restituatur. — 2°. Si pro-

Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 12, num. 17. - *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 3, num. 5. — ¹ De Restitut. in partic., art. 4, sect. 2, i. f. — ² Lib. 2, cap. 14, num. 31 et 43. — ³ Lib. 5, cap. 23, n. 2. — ⁴ In 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3, v. *Mihi autem*, — *Vasq.*, de Restitut., cap. 10, dub. 1, n. 20

Dicastillus, *de Restitut.*, disput. 9, dub. 14, n. 366, hanc sententiam tuentur, casu quo verisimile est eosdem iterum apud ejusmodi venditores empturos.

597. - a) Navarrus, quem Lugo hic allegat, generaliter scribit, *Man.*, cap. 17, n. 43, restitutionem faciendam esse domino in quocumque loco, « ita ut damnificatus nulla im-

« babiliter ipsi putarentur rem absum-
« pturi vel ablaturi, cum injuria domini:
« quo modo bona Ecclesiae, non praelato
« dissipatori, sed potius capitulo resti-
« tuenda sunt. Item, accepta a filiofami-
« lias, pupillo, furioso, uxore, religioso; si
« sint ex iis bonis quorum administratio
« ipsis non competit, plerumque resti-
« tuenda sunt patri, tutori, marito, prae-
« lato. Sic etiam, si bona alicujus publi-
« cata, et fisco addicta sint: tunc enim
« depositum et similia debita fisco debent
« reddi.

« 5°. Cum quis, ignorato domino, cui
« restituendum erat, non praemissa ali-
« qua diligentia, pauperibus distribuit; non
« satisfacit domino postea comparenti. Se-
« cus, si diligentia sit praemissa. — Vide
« Lessium² ».

597. - « 6°. Cum dominus quidem sci-
« tur, sed ei mitti non potest sine sumptu:
« tunc, si res male accepta est, tenetur
« restituens aliquas expensas ex se facere;
« si autem bene accepit, non nisi expen-
« sis domini. Quando nullo modo potest
« mitti, exspectandum est ad tempus; et
« si adhuc non sit spes, reputatur debi-
« tum incertum. — Toletus³ ».

Quaeritur: *an fur teneatur restituere rem ablatam, cum qualicumque suo damno?*

Prima sententia affirmat cum Cajetano⁴; ac Vasquez, Navarro^a), Covarruvias, Armilla, etc., apud Lugo⁵. Ratio, quia dominus debet servari indemnus, cum quocumque furis detrimento, quod suae malitiae imputandum est. — Secunda vero sententia communissima et probabilior negat. Hanc tenent Busenbaum (vide *n. 677*), Bonacina⁶, Lessius⁷, Molina⁸, Holzmann⁹, Filliucius^b); Salmant.¹⁰ cum Palao; item

et 27. - *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 1, n. 9. - *Armil.*, v. *Restitutio*, num. 25, i. f. - ⁵ Disp. 20, num. 184. — ⁶ De Restitut., disp. 1, qu. 5, punct. unic., n. 5. — ⁷ Cap. 15, n. 50. — ⁸ Disp. 752, n. 5. — ⁹ De Restitut., n. 493. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, n. 195. - *Palao*, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 6, n. 1.

pensa vel alio onere gravetur ». Et post allatam rationem, subdit: « Ex quo colligitur cujus impensis [scil. ipsius furis] suo domino sit suum mittendum ».

b) Filliucius, *tr. 32, n. 111*, probabile esse ait « in re parvi momenti », quod restitutio non sit necessario facienda, si expensae quadruplo excedant rei valorem.

Cujusnam expensis res sit restituenda.

Alii dicunt restituendam cum quocumque furis damno.

Communissime et probabilior negatur.

Si damnus creditor sit aequale, omnino satisfaciendum.

Damnus pensandum est comparative ad subjectum.

Lugo¹ cum Scoto, Gabriele, Angelo, Salo, Aragon, etc., cum communi, ut asserit Croix². Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter praecipiat aequalitatem servari, non potest obligare ad restituendum cum quocumque gravissimo damno debitoris: quod esset contra caritatem; et alias dominus esset irrationabiliter in vitus.

Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno; fur potest et debet^c) eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo³ et Croix⁴.

Casu vero, quo creditor simile damnus vel paulo minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere; ut communiter ajunt Lessius⁵, Tamburinius⁶ cum Navarro^d), Valentia, Cajetano^d), etc.; ac Lugo⁷, qui dicit, in hoc attendendum non solum damnus emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. — Bene tamen advertunt ipse Lugo⁸, et Croix⁹ cum Illsung et Haunold, quod damnus creditoris et debitoris pensandum est comparative ad subjectum. Fieri enim potest, ut damnus decem nummorum respectu debitoris inopis sit longe majus quam dam-

¹ Disp. 20, n. 185 et 183. - *Scotus*, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 4, de 4° (n. 32). - *Gaby. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, concl. 2. - *Angel.*, v. *Restitutio II*, n. 9. - *Salon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, contr. 5. - *Aragon*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, post concl. 8, v. *In solutione ad 3.* — ² Lib. 3, part. 2, n. 368. — ³ De Just. et Jure, disp. 20, n. 189. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 370. — ⁵ Cap. 15, n. 28. — ⁶ Decal.,

c) Lugo et Croix dicunt furem posse (non tamen dicunt debere) rem vendere et pretium domino transmittere. Sed si potest, videtur etiam utique teneri rem vendere.

d) Nec Navarrus, *cap. 17, n. 43*; nec Cajetano, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 3*, v. *Mihi autem*, id asserunt, quamvis a Tamburinio allegantur, ut refert S. Alphonsus.

598. - a) Lugo, *loc. cit.*, n. 191, haec duntaxat scribit: « Multo minus detrimentum debitoris sufficere, ut possit restitutionem differre; tunc enim non est comparandum hoc detrimentum debitoris cum debito principali, sed cum eo quo aestimaretur dilatio restitutionis pro tanto tempore; quare, si ea dilatio aestimaretur tribus, et detrimentum debitoris excederet duodecim, posset ea de causa differri ».

b) Lessius dicit duplo vel triplo majus; quod pariter dicit Dicastillus, addens idem esse si saltem major sumptus fieri debeat

num centum respectu creditoris opulenti; et sic vice versa.

598. - Sed, caeteris paribus, Difficultas est: *quaenam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusetur a restitutione facienda creditori?* — Et in hoc distinguendum:

Si sit spes ut res vel pretium alio tempore restituatur domino, vel ejus haeredibus, sine magno damno debitoris: et tunc probabiliter dicunt Bonacina¹⁰, Lugo^a), Lessius¹¹, restitutionem posse differri.

Si vero desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus: et tunc adhuc probabiliter dicunt Lessius¹², et Dicastillus apud Croix¹³ (qui id non reprobatur cum Lugo¹⁴), quod si res parvi sit momenti, et damnus furis esset duplo majus^b), tunc posset restitutio applicari pauperibus vel operibus piis; quia in hoc praesumitur dominus assentiri.

Si tamen esset res magni momenti, Silvester^c) et Petschacher^c) apud Croix^c), et Busenbaum^d) cum Bonacina^d) (*infra n. 677*) excusant furem a restituendo domino immediate, casu quo expensae faciendae essent aequivalentes rei valori.

lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 8, n. 4. - *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 8, v. f. — ⁷ Loc. cit., n. 186 et 187. — ⁸ Loc. cit., num. 188. — ⁹ Loc. cit., n. 373. - *Ills.*, tr. 4, disp. 3, n. 223. - *Haunold*, tr. 2, n. 390. — ¹⁰ De Restit., disp. 1, qu. 5, punct. unic., n. 5. — ¹¹ Cap. 15, n. 50. — ¹² Loc. cit. — *Dicast.*, de Restit., disp. 11, dub. 9, n. 101. — ¹³ Loc. cit., n. 365. — ¹⁴ Loc. cit., n. 184.

quam res valeat; Croix vero scribit, sed non satis accurate: « Consentit Dicastillus... [sententiae Lessii], si saltem triplo plus deberet impendi ».

c) Nec Silvester, v. *Restitutio IV, qu. 4*, nec Petschacher loquuntur de re magni momenti; sed Silvester absolute negat furem teneri ad restitutionem, et dicit rem posse pauperibus dari, si sumptus valorem rei aequarent; immo si parum ab eo valore deficerent. Quam sententiam Petschacher, *de Restit.*, qu. 2, de *Circumst.*, art. 4, i. princ., probabilem existimat. Et ita revera a Croix, *loc. cit.*, n. 365, allegantur.

d) Busenbaum negat furem teneri restituere, sed ait posse pauperibus rem dari vel in usus pios impendi, si rem ipsam transferendo, deberet fur plus impendere quam res valeat; et ibi citat Bonacinam, qui tamen, *de Restit.*, disp. 1, qu. 5, n. 5, ad hoc requirit, ut expensae longe majores sint, quam res ipsa valeat.

Mensura damni excusantis a restitutione.

Sed hoc communiter non admittunt Tamburinius¹, Sporer^{e)}; et Croix² cum Lugo, Vasquez et Illsung. — Excusant autem Scotus, Gabriel et Richardus, apud Croix³, si sumptus essent majores debito. Hujus sententiae est etiam Glossa in cap. *Cum tu, de usur.*, ubi dicitur fur non teneri rem mittere domino, si expensae deportationis excedant ipsius rei valorem. — Probabilius vero Sporer⁴, Tamburinius⁵ et Molina⁶ excusant solo casu, quo sumptus essent longe majores; immo Lugo⁷ obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus.

Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus; ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse Lugo, Sporer⁸, et Bonacina^{f)} cum Sayro^{f)} et Villalobos^{f)}, apud Salmant.^{f)}

Res accepta justo pacto a possessore bonae fidei, ipsi restituenda.

599. - « 7°. Cum quis accepit rem alienam a possessore bonae fidei, putante rem esse suam, cum non sit: tum, si quidem intervenerit aliquod justum pa-

¹ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 8, n. 4, i. f. — ² Lib. 3, part. 2, n. 368. — Lugo, disp. 20, n. 186. — Vasq., de Restit., cap. 10, dub. 1, n. 20. — Ills., tr. 4, disp. 3, n. 222. — Scotus, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 4, de 4° (n. 32). — Gabr. Biel, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 2, concl. 2. — Richard. a Mediavil., in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 1. — ³ Loc. cit., n. 365. — Glossa,

^{e)} Sporer, tr. 4, cap. 3, n. 162, restitutionem differri posse asserit, si debitor « in expensis faciendis patiatur damnum longe majus [v. g. in duplo, ut ipse ait], quam dominus patiatur ex carentia rei suae ». Et n. 163, restitutionem faciendam esse affirmat, « per expensas proportionatas debito, non absolute et arithmetice computando cum ipso debito... », sed respective attendendo ad damnum utrivis securum, si restitutio fiat vel non fiat ».

^{f)} Salmanticenses, tr. 13, cap. 1, n. 195, i. f., auctores istos allegant, ut qui ita loquuntur quando expensae faciendae excederent rei valorem. Et ita sane loquitur Bonacina, de Restit., disp. 1, qu. 5, n. 5. — Villalobos idem probabile putat, part. 2, tr. 11, diff. 18, n. 3, sive aequales sive majores sint expensae. — Sayrus denique, lib. 10, tr. 6, cap. 1, n. 15, idem tenet, quando res est modica respectu ejus cui debetur aut in ordine ad expensas faciendas; sed si res sit magni momenti, et expensae vel majores, vel aequivalentes, vel paulo minores futurae sint quam res ipsa principalis valet, negat tunc debitorem suis expensis ad restitutionem teneri.

599. - ^{a)} Vasquez, de Restit., cap. 9, § 2, dub. 2, n. 12 et 13; Azor, part. 3, lib. 4, cap. 3,

« ctum, ut depositi, commodati, pignoris, « etc., illi restituendum est, et non domino. « Qui tamen ex caritate monendus erit, « si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, etc. « Vasquez^{a)}, Azor^{a)}. — Si autem aliter « accepta est, tunc vero suo domino restitui debet, si eum novisti, et sine incommodo fieri possit ».

Secus, vero domino restituenda.

600. - « 8°. Quando a fure vel alio venditore quis emit, sive mala sive bona fide rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. — Ita communiter « Molina^{a)}, Reginaldus^{b)}.

Res furtiva empti a fure, cui restituenda.

« Toletus⁹ tamen, Silvester, S. Antoninus, Malderus¹⁰ probabiliter sentiunt, « posse reddi furi, ut ab eo pretium suum « recuperet: quia non constituit rem peccato loco quam ante fuerat; et consequenter ipse non infert domino « damnum ». [Vide dicta n. 569 et 570]. « Quod « Navarrus^{c)}, Trullench^{c)} admittunt cum « hac limitatione: si mox, et non post « longum tempus, contractum rescindat;

Emens bona fide rem alienam et vendentertio.

lit. i, v. *Non superstitibus*. — ⁴ Tr. 4, cap. 3, n. 162. — ⁵ Loc. cit., num. 4. — ⁶ Disp. 752, num. 5. — ⁷ Disp. 20, n. 190. — Lugo, loc. cit., n. 185. — ⁸ Loc. cit., n. 164. — ⁹ Lib. 5, cap. 17, i. f. — *Silvest.*, v. *Restitutio III*, quaer. 7. — S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 12, § 16. — ¹⁰ De Just., etc., tr. 4, cap. 3, dub. 2.

quaer. 1, id profecto habent, monendum scilicet esse rei dominum; sed ibi loquuntur de casu, quo quis bona fide rem ab ipso fure emit.

600. - ^{a)} Molina, tr. 2, disp. 722, n. 1, tractat de eo qui bona fide rem a fure emit; et concordat, dicens rem esse ipsi domino restituendam, quando secus domino periclitaretur.

^{b)} Reginaldus, lib. 10, n. 41, dicit restituendam esse rem domino ab eo qui mala fide emit, « nisi aperte sciret eam esse nihilominus vero domino reddendam ». De emptore bonae fidei idem tenet quod Molina.

^{c)} Petrus Navarra, lib. 3, cap. 4, a n. 195, doctrinam expositam absque limitatione admittit quoad emptorem bonae fidei, nisi is posset alia via pretium recuperare. Sed ab emptore malae fidei negat posse rem furi restitui, « nisi certo intelligeret esse illi [domino] reddendam ». — Trullench, *Decal.*, lib. 7, cap. 11, dub. 3, n. 2, loquitur de emptore bonae fidei, et dicit eum posse rem furi restituere, si dominus non compareat, vel quia sine haeredibus mortuus est, vel quia in longinquum abiit; n. 4, loquitur de emptore malae fidei, et docet quae ipsi a Busenbaum tribuuntur.

Si dominus rem evincat, pretium a venditore restituendum.

« vel si certo sciat furem redditurum rem « domino; vel si dominus rei sit mortuus « aut absit, ita ut conveniri non possit. — « Quod si autem pretium suum recuperare « non possit a venditore, tenetur reddere « domino, et sibi damnum adscribere.

« Quod si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat; tunc, si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, « cum utiliter ejus negotium gesserit. Secus autem, si pretium esset fere aequale « rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum quantum « videtur meritis, rem domini utiliter redimendo. — Vide Lessius¹, Diana² ».

601. - « 9°. Si bona fide rem alienam « v. gr. equum, emisti ab altero, v. gr. Petro, et vendidisti tertio, v. gr. Paulo, et « postea cognoscatur esse Joannis, eoque « repetente a Paulo, Paulus repetat pretium a te: existimat quidem probabile « Navarrus, et Diana³ non teneri te Paulo « id reddere (si in nullo factus sis ditior); « sed sufficere, si tuam actionem quam « habes in Petrum ei cedas. — Verum « Sotus, Salon, Lessius, Sayrus^{a)}, Bonacina⁴ rectius docent, teneri te, exigente « Paulo, contractum rescindere et pretium « restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam; tum quia teneris de evictione « emptori, nec eum potes remittere ad illum cum quo nihil habet negotii.

« Quod si tamen Paulus, cum possit, « tibi non restituat equum, sed Joanni, et « hoc ipso impediatur quominus pretium « tuum possis recuperare; nec tu teneris « ei pretium ab ipso acceptum restituere. « — Bonacina, Lessius, etc. Vide Trullench⁵ ».

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia Busenbaum (quam, praeter DD. ab eo citatos,

¹ Lib. 2, cap. 14, n. 20. — ² Part. 2, tr. 17, resol. 4. — Navar., Man., cap. 17, n. 8. — ³ Part. 1, tr. 8, resol. 68. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, v. *Quid autem juris*. — Salon, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, contr. 2. — Less., cap. 14, dub. 5, num. 26. — ⁴ De Restit., disp. 1, qu. 4, punct. 2, n. 5. — Bonac., loc. cit., n. 9. — Less., loc. cit., num. 28. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 5. — ⁶ Loc. cit.,

601. - ^{a)} Sayrus, *Clav.*, lib. 10, tr. 2, cap. 2, n. 11 et seqq., hanc posteriorem sententiam de obligatione rescindendi contractum et pre-

docent etiam Lessius⁶ et Salmant.⁷⁾, nempe, teneri venditorem pretium emptori restituere, saltem in quo factus est ditior; prout dicunt iidem Salmant.⁸ Vide dicenda infra, n. 800. — Si vero res non evincatur, nulli tenetur venditor restitutionem facere; ut ajunt Salmant.⁹

Secus venditor nulli tenetur restituere.

Nec tenetur (ut dicit Lessius¹⁰) monere dominum, aut indicare emptori quod res illa sit aliena, si post venditionem bona fide factam id venditor resciscat, et non possit amplius pretium quo ipse rem emit recuperare. — Quia, cum rem illam amplius non habeat, nec sit causa quod dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. - « Quaeres 1°. Cui restituendi, « sive dandi sint thesauri, et alia inventa « quae habentur pro derelictis? — Resp. « Quando nullius domini sunt, jure naturali et gentium fiunt primo occupantis. « Potest tamen per consuetudinem et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. — De quo vide Lessium¹¹, Laymann¹² ».

Thesauri cumnam dandi jure naturae.

Circa thesauros, jura disponunt:

1°. Ut thesaurus, si invenitur in loco proprio, sit inventoris.

Quid leges disponant de thesauris.

2°. Si in loco alieno, sed invenitur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domini loci; et ad hoc dimidium praestandum domino, inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis. Ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturae, ob bonum commune. Ita Salmant.¹³ cum Lugo, Lessio, Palao, etc.; licet de hoc dubitare videantur aliqui, apud Tamburinium¹⁴. — Si vero thesaurus invenitur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit *l. univ. C. de thes.*, ut totus redatur domino loci. Sed quia lex haec est

num. 26. — ⁷ Tr. 13, cap. 1, num. 88. — ⁸ Tr. 14, cap. 2, n. 31. — ⁹ Tr. 13, cap. 1, n. 88. — ¹⁰ Cap. 14, n. 30. — ¹¹ Lib. 2, cap. 5, dub. 15. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 28. — ¹³ Tr. 12, cap. 2, n. 98. — Lugo, disp. 6, sect. 11, n. 112. — Less., loc. cit., dub. 15, num. 58 et 59. — Palao, tr. 31, punct. 17, n. 2 et 3. — ¹⁴ Decal., lib. 8, tr. 4, cap. 1, § 3, n. 35.

tium restituendi, ut probabiliorum et securiorum tuetur; oppositum tamen probabilium esse et in praxim deduci posse affirmat.

poenalis, non obligat nisi post sententiam, ut dicunt Salmant. ¹ cum Laymann, Lessio et aliis citatis.

Pars autem quae pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominum utilem et dominum directum, inter ipsos dividenda est; nihil vero debetur usufructuario. — Salmant. ² cum Lugo, Palao et Rebello.

3°. Si thesaurus inveniatur in loco publico aut sacro, dividendus est inter inventorem et fiscum aut praelatum. — Viva ³.

4°. Si autem inveniatur per artem magicam, applicandus est fisco totus: quam legem pariter, ut poenalem, non obligare nisi post sententiam dicunt Salmant. ⁴ cum Lugo, Lessio, etc. — Et adhuc post sententiam, dominum fundi innocentem non privari sua sorte in tali casu censent Salmant. ⁵.

Sed aliter disponunt jura regni nostri circa thesauros inventos. — Si enim in-

¹ Tr. 12, cap. 2, n. 93. - Laym., lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 23. - Less., cap. 5, n. 59. — ² Loc. cit., n. 97. - Lugo, disp. 6, n. 118. - Palaus, tr. 31, punct. 17, n. 8 et seqq. - Rebel., part. 1, lib. 1, qu. 15, num. 13. — ³ De Restitut., qu. 2, art. 2, n. 3. — ⁴ Loc. cit., n. 91. - Lugo, loc. cit., n. 112. - Less., cap. 5, n. 65. — ⁵ Loc. cit., n. 91. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, a. n. 89. — ⁷ De Just. et Jure, lib. 5, qu. 3, art. 3,

veniuntur in loco publico, et arte non propria; tunc toti applicantur fisco. Si vero inveniatur in loco privato et casu; tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi ^{a)}. — Sed vide alia apud Salmant. ⁶.

603. - Quaeritur: *an inventor rei perditae, domino non invento, possit illam sibi retinere?* — Adsunt tres sententiae.

Prima sententia affirmat: modo inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent Sotus ⁷, Petrus Navarra ⁸, Diana ⁹, Sà ¹⁰; item Mercado, Ledesma ^{a)}, Escobar ^{b)}, etc., apud Croix ¹¹. Et probabilem vocant Lessius ¹², Lugo ¹³, Holzmann ¹⁴, Salmant. ¹⁵; Croix ¹⁶ cum Vasquez, Maldero, Medina ^{c)}, Salas ^{d)}, Henriquez ^{d)}, Rodriguez ^{d)}, etc.; ac valde probabilem vocat Laymann ¹⁷. — Ratio, quia, domino non invento, post omnem (ut dictum est) dili-

Res inventa, post diligentiam, juxta alios, est inventoris.

Juxta communiorum, eroganda in usus pios.

Verius distinguitur:

Si sit spes repertiendi domini, res aut pretium servari debet.

Si nequeat servari, eroganda in usus pios.

Si spes desit repertiendi domini, res fit inventoris.

ad 2. — ⁸ De Restitut., lib. 4, cap. 2, n. 75. — ⁹ Part. 2, tr. 17, resol. 5. — ¹⁰ V. *Theaurus*, n. 4. — Mercado, de Contractib., tr. de Restit., cap. 15, num. 14. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 89. — ¹² Cap. 14, n. 48, i. f. — ¹³ Disp. 6, n. 199. — ¹⁴ De Just. et Jure, n. 59. — ¹⁵ Tr. 12, cap. 2, n. 84. — ¹⁶ Loc. cit., n. 89. - Vasq., de Restitut., cap. 5, § 4, dub. 4, n. 43. - Malder., tr. 4, cap. 4, dub. 3. — ¹⁷ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 24.

602. - ^{a)} In novis codicibus, per *thesaurum* intelligitur quaecumque res pretio aestimabilis, abscondita vel infossa, quae casu reperitur, et quam nemo suam esse probare potest. — Porro thesaurus ab ipso fundi domino inventus, totus ad eum pertinet. — Inventus autem fortuito, in fundo alieno, dividendus est aequabiliter inter fundi dominum atque inventorem; inventus in loco publico, dividendus est inter inventorem et fiscum, si nempe locus fuit profanus; si vero fuit sacer, inter inventorem et fabricam aut praelatum; et docent communiter AA. talem divisionem obligare in conscientia. Si inventio dolose facta est, non solum dimidia pars thesauri domino restituenda est, sed totus thesaurus, in poenam delicti inventoris, debet restitui; attamen non ante sententiam judicis. Ita jus *Gallicum* (art. 716.); *Italicum* (714.); *Austriacum* (398)) *Hispanicum* (352, 614.); *Germanicum* (914 et seq.) — Jus *Anglicum* omnes thesauros regi seu reipublicae adjudicat. Sed ista lex non obligat ante judicis sententiam. — *Observandum est*: 1°. Ille est thesauri inventor, qui eum detegit, non autem qui eum apprehendit. Quare si quis famulus, praesente hero, laborat et thesaurum visibilem reddit ac videt, herus injuste talem thesaurum sibi retineret, quia non est inventor. — 2°. Si quis dominus sus-

picatus thesaurum conducit mercenarium ad eum quaerendum, non mercenarius, sed dominus eum invenisse censetur. — 3°. Qui emit agrum pretio communi, suspicione allectus in eo latitare thesaurum, nullam committit injuriam. Ita communissime theologi, quamvis alii secus sentiant. — 4°. Juxta recentiores codices, parum refert utrum thesaurus in re mobili aut immobili, v. g. in veste vel in domus angulo repertus fuerit, modo constet esse vere thesaurum, i. e. rem non pertinere ad talem familiam.

603. - ^{a)} Martinus de Ledesma, *2a Aec, qu. 18, art. 5, v. Haesitabis praeterea*, hanc sententiam probabilem esse asserit, quando bona jam dudum perditata sunt, « ita quod jam videntur derelicta ».

^{b)} Escobar, *lib. 7, sect. 1, n. 422*, admodum probabile dicit.

^{c)} Bartholom. Medina, *Sum., lib. 1, cap. 14, § 33, cap. 4, reg. 5*, valde probabilem appellat hanc sententiam; sed citatur a Croix (ex Lugo tamen), ut refert S. Alphonsus.

^{d)} Salas, Henriquez et Rodriguez his verbis a Lugo, *loc. cit., n. 138*, citantur (Croix enim hos auctores a Lugo mutuatus est): « Eandem probabilem dixit Salas in manuscriptis, qui dicit in eadem sententia fuisse P. Henricq. ab ipso consultum, et eandem probabilem in-

gentiam adhibitam, res censetur domino carere; et ideo fit primi occupantis.

Secunda sententia valde communior censet, inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorum tenent Palaus ^{e)}, Lessius ^{f)}, Cajetanus ^{g)}, Laymann ^{h)}, Salmant. ⁱ⁾ cum Tapia et Rebello. — Ratio, quia praesumitur voluntas domini esse, quod, si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur.

Tertia sententia verior et sequenda, quam tuentur Lugo ^{j)}, Holzmann ^{k)} et Croix ^{l)}, distinguit, et dicit: Quando adhuc post diligentiam possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet. Quod si utrumque servari nequeat, res vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta praesumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominum retinet, semper ac res potest in manus suas redire. — E converso, quando res, spectatis circumstantiis longitudinis temporis vel distantiae loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci (ut accidit in nummis ordinariis), non videtur possibile ut ad dominum redeat; tunc illa fit nullius. Et ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non tenetur dare juxta voluntatem prioris domini; cum ille, per impossibilitatem eam recuperandi, ejus dominum prorsus amisit. Et hanc sententiam expresse tenet S. Thomas ^{m)}, ubi ait: *Et similiter, si (res) pro derelictis habeantur, et hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non com-*

¹ Cap. 14, n. 49. — ² Sum., v. *Furtum*, ad 4. — Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 4, n. 9. - Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 12, n. 3. — ³ Disp. 6, n. 104 et 140. — ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 89. — ⁵ 2^a 2^a, qu. 66, art. 5, ad 2. — ⁶ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 14. — ⁷ Cap. 5, dub. 9. — ⁸ V. *Venatio*,

mittit furtum. Ratio a priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur; hinc, quando est impossibile rem pervenire ad ipsorum usum, illa tamquam derelicta evadit nullius, et redit ad primaevum jus naturae, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.

604. - « Quaeseres 2°. An et cui restituenda, quae capiuntur venatione juste « prohibita? — Resp. Id aestimandum partim ex jure naturae, partim ex consuetudine et legibus, ac juribus particularibus; « ut vide apud Laymann ⁿ⁾, et Lessium ^{o)}, et « Sà ^{p)}. — Ex quibus resolvitur hic casus: « Venator iniquus tenetur restituere « saltem damna quae segetibus fructibus- « que infert ».

Quoad *venationem*, quaeritur 1°. *Si fera aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertinet?* — Ex 1. *Naturalem, § Illud, ff. de acquir. rerum dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione Molina et Lessius inferunt, pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse: si vero sit dubium, dividenda est. Ita Laymann ^{q)}.

Quaeritur 2°. *Ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et [quam] alius capit?* — Probabilius Laymann ^{r)} cum Molina, Sà, (contra Navarrum et Covarruvias) dicit pertinere ad laqueum tendentem, qui certe avem capturus esset.

605. - Nota quod legem prohibentem venationes tantum reges ferre possunt, et

n. 4. — Molina, tr. 2, disp. 42, n. 1. — Less., cap. 5, n. 47. — ⁹ Loc. cit., n. 12, post med. — ¹⁰ Loc. cit., n. 12, v. f. - Molina, loc. cit., n. 2. - Sà, v. *Venatio*, n. 1. — Navar., Man., cap. 17, num. 176, i. f. - Covar., in cap. *Peccatum*, part. 2, § 8, n. 13.

dicasse P. Alfonsum Rodriq., virum doctrina et scriptorum suorum pietate ac gravitate satis notum. — Henriquez in sua *Theol. mor., lib. 7, cap. 34, n. 1*, valde probabilem hanc sententiam appellat.

^{e)} Palaus, *tr. 31, punct. 19, n. 4*, piam et tutiorem dicit; « eamque reputo (subdit) in praxi sequendam ».

^{f)} Laymann, *loc. cit., n. 24, in princ.*, sententiam hanc magis piam et tutiorem vocat.

^{g)} Salmant., *tr. 12, cap. 2, n. 85*, cum aa. cit. probabiliorum quidem existimant secundam

hanc sententiam. At, *n. 86*, eandem pluribus limitationibus coarctant, quarum sequentem haud inutile erit commemorasse, quae in sententiam ipsius S. Alphonsi ex parte saltem quadrat: « Si res possit conservari, inquit, et spes detur quod dominus compareat, tunc inventor potest et debet eam retinere, et non inter pauperes distribuere; vel si conservari non potest, vendatur, et pretium conservetur reddendum domino ».

^{h)} Holzmann, *de Just. et Jure, n. 51 et 54*, secundam sententiam tuetur.

Quaenam restituenda ex venatione prohibita.

Avis vulnerata pertinet ad capientem.

Quandoque ad vulnerantem.

Avis laqueo capta pertinet ad tendentem laqueum.

Quinam possint venationem prohibere.

alii, quibus rex tamquam privilegium tale jus concesserit. — Laymann¹.

Quaeritur 3°. *Utrum venatores, in locis a rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem?*

Alii dicunt venantes in loco reservato teneri restituere.

Affirmant Laymann² et Lessius³. Et dicunt [eos] teneri restituere regi, non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem quam rex habebat capiendi.

Alii limitant obligationem.

Diana^{a)} tamen, cum Dicastillo et aliis apud Busenbaum (*num. 614, ad 4*), Sporer⁴ cum Soto, Molina, etc., excusant venatorem a restitutione et a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit Lessius⁵, si damnum non fuerit notabile, cum feras non sint magni pretii vel non sint multae: tunc enim dicit prohibitionem accipi, ex communi iudicio, factam tantum sub veniali. Immo addit^{b)} cum Medina^{b)} quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando poena injuncta est; quia illam tantum videntur tunc principes intendere^{c)}.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 13. — ² Loc. cit., n. 14. — ³ Cap. 5, n. 44. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 9, dub. 10, n. 308 et 312. — ⁴ Tr. 6, cap. 1, n. 159. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4, v. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 51. —

606. - Quaeritur 4°. *Utrum venatio ecclesiasticis prohibita sit?* — Ex cap. *Episcopum, de cleric. venator.* sic habetur: *Episcopum, presbyterum aut diaconum, canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod si quis talium personarum in hac voluptate saepius detentus fuerit: si episcopus est, tribus mensibus a communione: si presbyter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.*

Venatio, ecclesiasticis vetita.

In quo notandum 1°. Quod hanc prohibitionem communiter intelligunt doctores de venatione clamorosa cum strepitu; ut Salmant.⁶, et Laymann⁷ cum Abbate et aliis canonistis. — Tridentinum tamen⁸ generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupii, etc., abstineant.*

Intelligitur de venatione clamorosa.

Notandum 2°. Quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens, ut ex textu citato, et insuper sit cum scandalo vel magnis expensis. Ita Lessius^{a)} et Vasquez^{a)}, apud Lugo^{a)}; et Palaus^{b)}, Rebellus^{b)}, apud Salmant.⁹ —

Non vetatur sub gravi, nisi sit frequens, cum scandalo et expensis.

605. - ^{a)} Diana, *part. 9, tr. 9, resol. 39*, opinionem istam tenet, si loca non sint conclusa, vel si, quamvis conclusa, adeo sint magna, ut in eis difficillime animalia capiantur.

^{b)} Lessius, *loc. cit.*, sic loquitur: «Potest tamen venator excusari a restitutione (ut notat Medina), quia principes non solent talem restitutionem curare; sed sufficit illis, ut deprehensi poenam luant». Quod profecto docet Medina, *Cod. de Restitut., qu. 12, v. Et hoc procedit*. Nec tamen auctores isti dicunt venatorem semper a restitutione excusari, quoties poena luenda sancitur; immo Medina oppositum disertè tenet.

^{c)} Ex legibus quae respiciunt venationem et piscationem, aliae se referunt ad externum regimen et ad bonum ordinem: v. g. decernunt quo tempore, vel quibus instrumentis venatio aut piscatio permittatur. Hae leges, ex sententia communi et satis probabili, sunt mere poenales. — Sunt aliae, quae se referunt ad tuitionem juris alieni: v. g. lex prohibens, ne fundum *clausum* ingrediari ad laqueum ponendum, ne damnum inferas. Hae leges obligant vi juris naturalis, et nequeunt violari sine laesione justitiae commutativae. — Aliae demum leges tuentur jus venandi vel piscandi concessum alicui exclusive *vi con-*

tractus v. gr. locationis; et istae eadem justitia adeo stringunt, ut quis jure illo legitimo acquisito privari non possit. Jure autem suo privaretur, si alii tantam multitudinem v. g. piscium in flumine ipsi exclusive concessio caperent vel destruerent, ut jus piscationis inde notabiliter laederetur. — Diximus *vi contractus* concessum; quia si jus venandi esset merum *privilegium*, vel mera *licentia*, etsi pecunia comparata, alios minime obligaret ex justitia stricta, sed ex justitia legali tantum, et tunc locus non esset restitutioni.

606. - ^{a)} Lessius et Vasquez his verbis, et quidem rectius, a Lugo, *disp. 6, n. 51*, allegantur: «Vasquez, *de Restitut., cap. 5, § 2, dub. 1*, et Lessius, *cap. 5, dub. 9, n. 42*, dicunt frequentiam venationis, quae fiat cum magno strepitu canum et armorum, esse peccatum mortale in clerico».

^{b)} Palaus et Rebellus a Salmant. citantur ut asserit S. Alphonsus; et sane Palaus sententiam hanc perspicue declarat, *tr. 31, punct. 14, n. 1*. — Rebellus autem, *part. 1, lib. 1, qu. 14, n. 10*, minus disertè scribit: «Imo, etiamsi clamorosa esset ac causa recreationis, raro tamen fieret, non videbitur in clericis culpa lethalis; de mortali tamen timere deberent, si clamorosa et frequens esset, ratione videlicet scandali, quod resultare posset».

Res aliena, bona fide accepta, restituenda.

Restitutum id quo factus est ditior.

Idem tenent Sporer¹, et Molina apud Lugo²; et Cajetanus, Abbas^{c)} ac Sà, apud Laymann³, qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se non est gravis deordinatio; idque arguitur ex ipso canone supra citato, ubi imponitur poena suspensionis ferenda et ad tempus: talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu.

Immo sentit Laymann⁴ cum Lessio, Sà^{d)}, Valentia^{d)}, etc., quod fieri potest ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara et moderata; vel si sit causa neces-

sitatis vel exercitii. — Proinde doctus neotericus auctor libri, cui titulus: *Istruzione per li novelli Confessori* ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem sententiam, ratione canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur religiosis⁵. — Sed iis, praeciso scandalo, dicit Palaus, nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt Salmant.⁶, si bis vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

Strictius vetatur religiosis.

DUBIUM VI.

De Rebus quae debent restitui.

ARTICULUS I.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM MATERIALEM TANTUM, SIVE A POSSESSORE BONAE FIDEI.

607. *Ad quid teneatur possessor bonae fidei.* — 608. *Quid, si accepit a fure, qui potens sit restituere.* — 609. *Vide alios casus.* — 610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bonae fidei.* — 611. *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis.* — 612. *Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum.* — 613. *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos.*

607. - «Resp. Qui bona fide damnum intulit; aut possidet aliquid, de quo potest melius cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malae fidei et detinere alienum, id tantum et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si exstent, vel quatenus inde factus est ditior; praeterquam, si dominium sibi comparavit per legitimam praescriptionem. Ita commu-

niter doctores. Molina, Sanchez, Lessius⁷, Bonacina⁸, Laymann.⁹

« Unde resolves:

« 1° Si vestem v. gr., bona fide donatam a fure aut alio, portasti et fere atque trivisti, ac postea dominus compareat; teneris eam aut aequalem ei restituere, et insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem aequalis valoris atque trivisses. Si autem eam amisisti, aut

¹ Tr. 6, cap. 1, n. 156. — *Molina*, tr. 2, disp. 44, n. 1. — ² Disp. 6, n. 51. — *Cajetan.*, Sum., v. *Clericorum peccata*. — *Sà*, v. *Venatio*, n. 4, annot. Victorell., v. *Clericis*. — ³ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, num. 15. — ⁴ Loc. cit., num. 15. — *Less.*, lib. 2, cap. 5, n. 42. — *Istr. per li nov. Confess.*, part. 2, num. 398. — ⁵ Clem. 1, § 3, *Porro*, de statu monachor. —

Palaus, tr. 31, punct. 14, num. 1, i. f.; et tr. 16, disp. 4, punct. 13, § 5. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, n. 64. — *Molina*, tr. 2, disp. 718. — *Sanch.*, Decal., lib. 2, cap. 23, a num. 2. — ⁷ Cap. 6, dub. 2; et cap. 14, dub. 1 et 2. — ⁸ Disp. 1, de Restit., qu. 2, punct. 1. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, num. 1.

^{c)} Abbas Panormitanus, *in cap. Episcopum*, dicta satis insinuat, negans clamorosam venationem grave peccatum esse, si fiat rarissime causa recreationis; venatio autem quae fit cum laqueo aut retibus «licita est, inquit, clericis, dummodo frequenter non insistant».

^{d)} Sà, vel rectius Victorellus, in suis adnotat. ad Sà, v. *Venatio*, n. 4, vers. *Clericis*.

« Forte, inquit, nec veniale [erit venatio], si rara et moderata sit, ad reficiendas animi vires». — Valentia vero, *in 2am 2ae, disp. 5, qu. 8, punct. 1, in med.*, adducit sententiam, quam non reprobatur, et quae asserit venationem «aliquando non esse veniale, ut si est moderata, recreationis gratia, non frequens, clamorosa, vaga».